

Vi Mänskor

Nummer 4-96, 40:-, Tidningen med ett radikalt kvinnoperspektiv



Om kärlek,
höns, romer,
feminister i
London, Marina
Tsvetajeva m.m.

Ledaren

Redaktionskommittén satt en varm junidag i Madeleines trädgård och planerade det här numret av tidningen. Att det skulle ha kärlek som huvudtema enades vi snart om. När vi spånade vidare om innehåll och möjliga skribenter, återkom vi ständigt till den religiösa aspekten på begreppet kärlek. Det gällde det kristna kärleksbudskapet och kärleksbudskapet i islam, sufismen, de modiga nunnorna i Alsike kloster, Jesus som anarkist.

Många av våra idéer kom aldrig till utförande, men jag tycker det är intressant att även i vår sekulariserade värld associerar vi omedelbart kärlek till religion, trots att vi är ytterst medvetna om religionernas avarter.

Och begreppet kärlek innehåller ju så mycket annat.

Den äkta kärleken är oegennyttig.

Nina Hjelmqvist, radions korrespondent i Kabul, berättade att eftersom talibanerna förbjuder Afghanistans kvinnor att arbeta utanför hemmet, så måste nu de föräldralösa barnen på barnhemmet i Kabul ta hand om varandra. De flesta som arbetade där var ju kvinnor och när de är borta får sjuåringar hjälpa de som är ännu mindre. Men en kvinna trotsade förbudet och gick till barnhemmet, trots hotet om piskstraff.

Och vi minns en polsk läkare på ett judiskt barnhem under kriget. När barnen fördes till Auschwitz vägrade han att lämna dem. Han följde sina skyddslingar i döden.

Den sanna kärleken sträcker sig utanför den egna familjen, det egna barnet. Kärleken är lyckligtvis oändlig, det är plats till hur många människor som helst i ett varmt hjärta. Kärlek och solidaritet är två sidor av samma mynt.

Men inte är det solidaritet eller människokärlek som står bakom EU:s hysteriska konvergenskrav, som tvingar miljoner européer, inte minst gamla kvinnor, att leva i yttersta fattigdom. När Göran Persson låter sig fraktas i lyxlimousin från flygplatsen i Bryssel till möten med riksbankchefer och statsöverhuvuden med förkrympt känsloliv*, då går det kanske så fort att han inte hinner observera alla utslagna som sover på trottoarerna. Men vi andra som vandrar till fots kan inte låta bli att förfäras över fattigdomen vi möter i Europas storstäder. Bilden är den samma i Frankfurt, Paris och London – och snart blir väl tiggarna en alldaglig syn här hemma också.

Nedskärningarna drabbar de svagaste i samhället, inte minst barn och gamla. Men detta kärlekslösa samhälle vill vi inte ha! Vi vägrar tro att det inte går att hitta vägar ur krisen. Ekonomer utanför etablissemangen visar på andra lösningar än slakt av den offentliga sektorn, men de talar för döva öron.

Även om det verkar ganska hopplöst, måste vi fortsätta att bekämpa en utveckling där klassklyftorna ökar, där gamla människor far illa, där barn och ungdomar förlorar tron på kärleken och framtiden. Med andra ord, mot penningens herravälde.

Aase Bang

*) Den kända psykologen Alice Miller har i sina böcker beskrivit statsmän som saknar empati och förmåga till kärlek. De är det känslolösa resultatet av en kärlekslös barndom.



Omslagsbild:

Ur Dodo van

Randenborghs arkiv

Baksidan:

Vykort av Urs Luethi

"Happy couple II".

Vi Mänkor är partipolitiskt obunden och ges ut av Svenska Kvinnors Vänsterförbund med 4 nummer per år. För åsikter som framförs i artiklarna svarar respektive författare. Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera inkommet material och ansvarar endast för beställt material.

Redaktionsadress:

Linnégatan 21
413 04 Göteborg
Tel: 031 - 42 28 94
Fax: 031 - 14 40 28
E-mail: gunnel@tripnet.se

Ansvarig utgivare:

Aase Bang

Redaktör:

Gunnel Atlestam

Redaktionskommitté:

Gunnel Atlestam, Aase Bang,
Madeleine Bergmark, Erni Friholt,
Zaida Hagman, Marianne
Lindström, Saida Malkoc-Trnka,
Birgitta Nilsson, Lotta Wide

Layout:

Lotta Wide

Prenumeration:

4 nr/år 140 kr
Gåvoprenumeration 140 kr
Stödprenumeration 200 kr
Donationer och gåvor
Postgiro: 90 24 - 1

Skriv till oss!

Vi välkomnar alla bidrag, men kan tyvärr inte betala några arvoden.

Nästa nummer utkommer:

8 mars

Manusstopp:

23 januari

Tryck:

Länstryckeriet i Göteborg

Innehåll:

Vita ängeln köper poliser Gunnel Atlestam	4
Drick mera kyrkkaffe, gott folk! Erni Friholt	7
Livslång kärlek – finns den Aase Bang	8
Till min dotterdotter Eva Zetterberg	10
Den ende rätte – kärlek i kioskromanen Annika Darland	12
Vanliga kärlekens dikter Saida Malkoc-Trnka	14
Kullenberg och männen GA	15
"Glädjen i arbetet försvinner om jag får betalt" Aase Bang	16
Jag minns, Amanda! Ditte Johansson	17
Julstämning till salu Birgitta Nilsson	18
Lyckligtvis finns det "bögar" och "horor" Anna Forsmark	19
Gud väljer vilka syster Marianne ska hjälpa Lotta Wide	20
Hur gör höns? Erni Friholt	22
Dodo och romerna Erni Friholt	24
Ska romerna börja vandra igen Irka Cederberg	26
Norge går mot chockrosa GA	29
Konstnärsporträttet – Berit Lindfeldt Lena Boëthius	30
Debatt: Tantmaffia – jag? Aase Bang	32
Kvinnobulletinen läggs ned Anita Andersson-Stenfors	33
Sisters i London saknar unga systrar! Anita Andersson-Stenfors	34
Radikala feminister måste stå för kontinuiteten GA	35
Lär av Monas misstag ba	36
I fängelse för Leyla Zana Erni Friholt	37
Porträtt av Marina Tsvetajeva Saida Malkoc-Trnka	38
SKV-sidor	45
Dessutom: Om böcker, Korsord, Recept.	

Vita ängeln köper poliser

Ulla Åsberg, "den vita ängeln", har varit med om att starta 70 skolor bland slummens barn i Pakistan och Indien, hon arbetar hårt för att befria barnslavarna i Indien och ge dem tillbaka sin självtillit.

– Man måste ha kraft, energi och kärlek till folket, men jag har inte övertagit mina föräldrars roll att frälsa hedningar, säger hon.

Ulla är fältansvarig för den svenska biståndsorganisationen PACS (Pan Asia Cooperation Society) arbete i Indien.

– Jag har alltid burit Indien och fattigdomen med mig. Mina föräldrar var missionärer och bodde och verkade där, det var först som tonåring jag kom till Sverige.

Hon talar hindi och andra indiska språk lika bra som svenska.

Stor skillnad mellan Indien och Pakistan

PACS, som får stöd från SIDA för många av sina projekt i Indien, samarbetar med lokala frivilligorganisationer, Non Governmental Organisations (NGOs) på platsen.

– Det är stor skillnad mellan Indien och Pakistan. Indien är ett NGO-land, i Gandhis anda utan statsreligion, medan Pakistan är ett muslimskt land där religionen trycker ner kvinnorna men där rika kvinnor ägnar sig åt välgörenhet för att få en stjärna i himlen.

Från Pakistan där hon var med om att starta "sin" första skola 1965, har hon lärt sig läxan att inte låta skolorna vara beroende av utländskt kapital i läng-

den. I Pakistan betalar PACS fortfarande hälften och föräldrarna hälften, medan man i Indien har som mål att biståndsorganisationerna ska vara med och finansiera verksamheten i tre år sedan ska föräldrakooperativ ta över.

I Indien har alla barn rätt till skolgång. Men långt ifrån alla går i skola eftersom föräldrarna inte känner till rättigheten, eller är motiverade att låta barnen gå i skola istället för att hjälpa till att skaffa mat för dagen. Alla får inte heller plats.

Trottoaren – en skollokal

Det var 1989 som Ulla var med om att starta den första skolan i Indien, sedan dess har det blivit 30 varav tio i Dehlis närmare 2.000 slumområden med sex miljoner människor.

– Våra skolor är till för att förbereda barnen och hjälpa dem att komma in i de offentliga skolorna. Barnen är ofta bara 3-4 år när de börjar i vår skola. Vi har inga egna skollokaler utan hyr in oss i olika lokaler i slumområdena. Vi försöker få tag på lärare som själva kommer därifrån och förstår problematiken.

Själv bor Ulla i ett ombyggt garage.

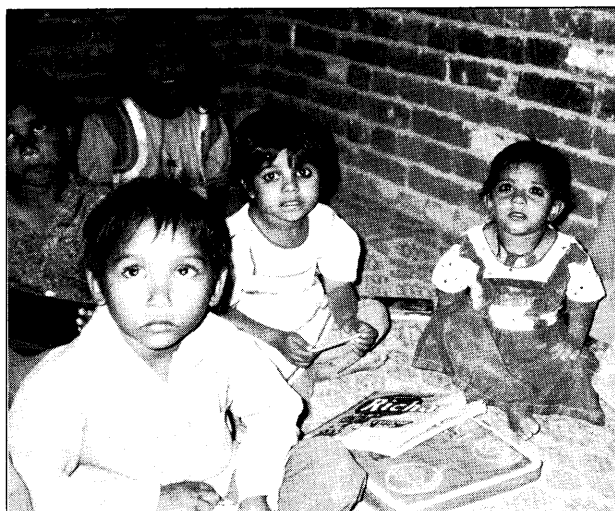
– Jag är sällan hemma utan arbetar från sju på morgonen till tio på kvällen, så jag behöver inget finare hem.

Fick buss av fru Mitterand

För gatubarnen i Dehli har hon varit med om att, under 90-talet, bygga upp åtta olika skolor, Butterfliesprojektet. Lokalen är under gatlyktans sken på trottoaren, i närheten av en polisstation. Ulla är själv på någon av skolorna varje kväll. På polisstationen förvarar man, mot betalning, skolmaterialet till nästa dag. Från hustrun till Frankrikes expresident, Daniela Mitterand har Butterflies fått en hälsoklinik i form av en buss.

– Hon var här på studiebesök och frågade mig om det inte var något jag behövde till barnen. Jag tänkte efter och svarade en mobil hälsostation. Och bussen kom. Bussen som är barnens egen använder vi också till utflykter.

– Skolan börjar vid 20.30-tiden när barnen har arbetat färdigt och ätit. Sedan håller de på i en eller två timmar. Undervisningen är inspirerad av Wall-dorfpedagogiken. Barnen betalar själva för undervisningsmaterialet. Skolorna är yrkesinriktade,



"Barnen är ofta bara 3-4 år när de börjar i vår skola. Vi har inga egna skollokaler utan hyr in oss i olika lokaler i slumområdena."



Ulla Åsberg kallas den vita ängeln av barnen i Indien. Till vardags är hon lärare på Bergsjöskolan i Göteborg. Hennes föräldrar var missionärer och hon kom till Sverige först som tonåring.

t.ex. har några gatubarn startat en liten restaurang.

Det finns 500.000 gatubarn i Dehli.

– Ofta har de flytt från miserabla förhållanden på landet. De är för det mesta väldigt svåra att nå; de är tuffa och lever i starka gängbildningar.

Det är på grund av denna starka gängbildning som man har delat upp skolorna i pojk- och flickskolor. I andra skolor är det blandade klasser. Gatubarnen, som saknar annan bostad än gatans, försörjer sig genom att arbeta som t.ex. bärare.

– Tiggerbarn är ännu svårare att få kontakt med, de har ofta hallickar. Jag försökte 1991 ta tag i dessa barn, men då blev jag hotad.

Det är inte bara hallickar som hotat Ulla, senast var det mattmaffian.

Poliser köps – barnslavar befrias

Tillsammans med den lokala befrielseorganisationen AVA-SACCS driver PACS ett rehabiliteringscenter för befriade barnslavar, som de ofta själva har varit med om att befria. Barnen har kidnappats av eller sålts till mattillverkare som tvingat dem att

arbeta vid vävstolar gömda i hyddor i undanskymda byar.

– AVA-SACCS har cirka 2.000 aktivister i Norra Indien. De arbetar som gårdfarihandlare. Det är ett sätt att hitta barnen på. När aktivisterna rapporterat, betalar vi polisen, lite mer än mattmaffian, och gör en raid och befriar barnen.

Kailash Satyarthi är ledare för den organisation som arbetar med att befria barnslavarna i Indien. Efter att han i tysk TV bevisat för IKEA att man använde sig av barnslavar, sade IKEA genast upp avtalet med sin mattillverkare, vilket ledde till att Kailash Satyarthi fängslades. Det påstods att han spritt lögn om mattföretaget.

– Då faxade jag till världens alla ledare och gick till premiärministern med de svar jag fått, och lyckades på så sätt få ut Kailash ur arresten och vi vann rättegången mot mattmaffian, trots att den är stark och har mycket pengar. Under tiden ringde det, och en röst sa till mig att jag skulle gå samma öde till mötes som den mördade 12-åriga mattpojken Iqbal från Pakistan. *Forts nästa sida*

Forts från föregående sida

Få tillbaka självförtroendet

Rehabiliteringscentrat, Mukti Ashram, har ett sexmånaders program där barnen lär sig läsa och skriva, men också att få självförtroendet tillbaka och social träning. På centret finns bara pojkar.

– Men vi ska bygga upp ett centra för tjejer och deras barn, många får ju barn väldigt tidigt. Vi har fått SIDA-pengar till ett sådant projekt.

Ett annat projekt som Ulla har på gång är skola för barn till prostituerade. Inte de lyxprostituerade som västerländska män utnyttjar, utan de fattiga prostituerade vars kunder kanske är taxichauffören.

– Många indier flyr från landsbygden och tror att de ska få arbete i storstaden, men det får de inte. Männen tar till droger, brunt orenat heroin, kvinnorna tvingas prostituera sig för att få ihop pengar till männens droger. Ofta är detta föräldrar till våra skolbarn.

– Jag älskar arbetet och människorna och vet att det jag gör är viktigt för barnen. Jag får en "kick" av att se aktiviteten hos barnen i slummen. Men jag är bara startmotorn och en inspirationskälla, det är väldigt viktigt att indierna själva arbetar med skolorna, ofta är det barn som själva gått i en slumskola som blivit lärare.

– Jag finns, vill de mig något så kan de ringa, säger Ulla som nu efter sex sammanhängande år i Indien är tillbaka på sin tjänst som lärare i barnkunskap, engelska och svenska i Bergsjöskolan i Göteborg. Hon tänker stanna här ett eller två år.

– Man måste få distans till allt man gör annars blir man hemmablind, det är delvis därför jag är i Sverige nu. Och för barnbarnens skull.

Men jullovet tänker "den vita ängeln" tillbringa tillsammans med barnen i slummen i Indien.

Text: Gunnel Atlestam
Bilder: Ulla Åsbergs arkiv



KLYFTORNA ÖKAR I INDIEN

I Indien finns både oxkärror och högteknologisk forskning och industri.

Ytan är sju gånger större än Sveriges. Där bor nästan en miljard invånare, alltså 16% av jordens befolkning. I Indien finns det tillgång på föda som skulle kunna mätta alla, men omkring en tredjedel av befolkningen lever under "fattigdomsgränsen". Fördelningen är mycket ojämn. Klyftorna mellan fattiga och rika, mellan analfabeter och välutbildade ökar.

1991 lade det regerande Kongresspartiet om kurs från ekonomisk planstyrning till ett system där marknadskrafterna råder. Vid årets kongressval var det i huvudsak de fattiga som protesterade mot de växande klyftorna i samhället och röstade bort Kongresspartiet. Istället stödde de det hinduiska högerpartiet BJP som gick kraftigt framåt, men fick ingen egen majoritet och lyckades därför bara regera under några dagar.

Nu är det en koalitionsregering med stor bredd och många viljor som regerar och har enats om att arbeta för social rättvisa, modernisering och att behålla det sekulära systemet.

Indiens 25 regioner har ett starkt självstyre och skillnaderna mellan regionerna är stora. I provinsen Kerala är analfabetismen mer eller mindre utrotad, medan genomsnittet för landet är 52% läs- och skrivkunniga.

Av Indiens befolkning är 83% hinduer och 11% muslimer. Över 300 språk talas men engelska och hindi är de officiella språken. I skolan talar man för det mesta dessa plus ett hemspråk.

Nästa år är det 50 år sedan indierna med mahatma Gandhi i spetsen vann sin icke-våldskamp för självständighet från Storbritannien.

GA

Källor: Skrifter från utrikespolitiska institutet och SIDA.

Bilden till vänster:
Rehabiliteringscentrat, Mukti Ashram,
har ett sexmånaders program där barnen
lär sig läsa och skriva, och utbildar sig i
snickeri och svetsning.

"NOBELPRIS" TILL FOLKRÖRELSE I INDIEN

Årets alternativa nobelpris, Right Livelihood Priset, har bl.a. tilldelats Keralas vetenskapliga folkrörelse i Indien (KSSP). En organisation som har spelat stor roll i den sydvästra regionen Keralas utveckling.

Motiveringen lyder: "för dess enastående bidrag till Keralas utvecklingsmodell som är grundad på social rättvisa och demokratisk medverkan och som åstadkommit dramatiska framsteg inom hälsa och utbildning." Organisationens rötter är från 1957, men det organiserade arbetet tog ordentlig fart 1968, man satsade t.ex. mycket på att använda det lokala språket Malayalee i utbildningen, gjorde egna läromedel osv.

Till KSSPs arbete hör också flera program för kvinnor och kampanjer för kvinnors rättigheter och mot våld mm. Idag har organisationen 60.000 medlemmar i 2.100 avdelningar över hela Indien.

KSSPs arbete har lett till att i Kerala, där bruttonationalprodukten är lägre än genomsnittet i Indien, är barnadödligheten 17 per 1.000 födda medan det i hela Indien är 85. Antalet födda är 20 per 1.000, i hela Indien 31. Den förväntade medellivslängden är 10 år längre än den genomsnittliga i Indien och analfabetismen är som sagt utrotad.

GA

UTNYTTJA MAKTEN

Vi är alla konsument av nödtorft och lyx. Köper vi oreflekterat av de två firmor som behärskar kaffehandeln, av de två firmor som kontrollerar kakao-handeln eller av de tre firmor som kontrollerar bananhandeln, stöder vi i praktiken fortsatt orättvisa, utsugning och förgiftning.

Men just i konsumentrollen har vi alla makt. Världens kunder kan bli medvetna och styra sitt köpande efter resonemang där priset blir underordnat andra värden, som social och ekonomisk rättvisa, jämlikhet m m. Den tanken styr redan sedan trettio år den solidariska (alternativa) handeln.

Citat ur "Rättvis handel"
av Ola Friholt

DRICK MERA KYRKKAFFE, GOTT FOLK!

Svenskt kyrkkaffe, det är ett kulturellt begrepp, säger Dan Melander, präst i Svenska kyrkan och samordnare för Svenska kyrkans miljövern i alla stift.

– När vi ville införa det solidariska kaffet insåg vi att namnet svenskt kyrkkaffe måste vara kvar. Sackeus, kyrkans inköpscentrum för solidariska varor, höll med och har gjort en fin påse åt oss med två änglar som spelar gitarr.

På så vis smyger ni alltså in solidariteten i kyrkan, är det riktigt schysst?

– Jajamen, skrattar Dan. Vi är igång med foldrar också och planerar en kampanj, så ingen ska sväva i okunnighet. Kaffet är en pedagogisk vara bland andra. Det gäller alla led: upphandling, drift, verksamhet.

Hur kan det ha med kärlek att göra vilket kaffe jag dricker?

– Det är en fråga om relationer. Om man tror att de gudomliga källorna till kärleken finns i relationerna mellan människorna, mellan människa och natur, med jorden, till Gud... Då lär vi oss varsamhet och ödmjukhet, och våra konsumtionsmönster är en del av den relationen.

I kyrkan dricks det minst 100 ton kaffe per år, så det är ingen liten grej.

Svenska kyrkan är faktiskt pionjär vad gäller diskussionerna om rättvisemärkning av olika varor. Det är också ett led i arbetet med Agenda 21 – FN:s miljöpolitiska handlingsprogram.

– Vi säger rakt fram: "Byt livsstil! Snacka inte bara! Gör något!" Att byta till solidariskt kaffe är en bra början.

Responsen ute i stiftet är över förväntan säger den alltid optimistiske och entusiasmerande Dan Melander.

– Det är inte alls en fråga om moralpredikningar, en fråga om ett rikt, mänskligt och andligt liv. Att handla lokalt, att handla solidariskt, det fyller mig med lust, inte med dåligt samvete. Kopplingen mellan rättvisa och miljö blir också tydligt. Det är faktiskt en del av livsprocessen. Om man deltar i en konstruktiv process blir man glad.

Ja, visst är det en kärleksgärning!

Drick mera kyrkkaffe, gott folk!

Erni Friholtss

Livslång kärlek – finns den?

När två människor flyttar ihop i dag är det liksom underförstått att "går det, så går det". Alla hoppas nog att det ska gå bra, men ingen förvånas om äktenskapet ändar i uppbrott. Förr i tiden var det tvärt om. Skilsmässa var nästan inte att tänka på, och många levde hela livet i olyckliga äktenskap. Hur som helst ska jag berätta om en kärlek som verkligen höll hela livet. Det handlar om mina morförfäldrar.

Nicolay var tjugo år och gick i skola i huvudstaden, men på sommarlovet reste han den långa vägen hem till Nordnorge. Först tåg, sen Hurtigruten och till sist lokalbåten in i fjorden. Där fick han ögonen på en flicka i tioårsåldern. Han frågade en bekant vem den vackra lilla tösen var. "Det är ju Marie, dotter till Petter Nilsen i Vågeng."

Nicolay var redan förlovad med Helma söderut. De gifte sig och fick två små pojkar. Men en dag när han kom hem sprang hon mot honom med brödkniven i högsta hugg. Grannarna berättade att hon hade uppfört sig konstigt den senaste tiden. (Var det kanske en depression i förbindelse med förlossningen?) Helma togs in på sinnessjukhus, och Nicolay såg ingen annan utväg än att resa den långa vägen till sin mor i Tromsö med barnen.

Resan tog nästan en vecka. Han berättade ofta om hur svårt det var att resa med två "blöjbarn" under primitiva förhållanden, och hur svårt det var att lämna dem ifrån sig.

Hans mor lär ha varit en ganska hård kvinna. Hon började också bli gammal. Snart nog lämnade hon ifrån sig pojkarna till en fosterfamilj långt inne i en av fjordarna.

Marie växte upp och gifte sig hon också, med en stilig fotograf, och fick en son. Maken var ofta aggressiv och oberäknelig. Efter något års äktenskap visade det sig att han var mentalt sjuk. Marie flyttade till hans föräldrahem långt uppe i en fjälldal nära svenska gränsen, men hon stod inte ut i den inskränkta miljön. Till sist lämnade hon bygden, nästan flyktartat, med några som skulle västerut med häst och släde. Den lille sonen lämnade hon kvar.

I morfars album fanns det ett amatörfotografi på en medelålders man, och på baksidan hade någon skrivit "din son Ole". Först efter att mormor var

död fick vi veta att denne Ole var hennes son som hon hade lämnat hos svärföräldrarna. Hon berättade aldrig för någon att hon hade varit gift, nämnde aldrig barnet med ett ord. Och morfar, som villigt nog berättade allt om sitt eget liv, avslöjade inte heller något.

Kanske var det deras gemensamma öde, att båda hade gift sig med psykiskt sjuka människor, som drog dem till varandra. Men båda två såg också mycket bra ut, och de hade som sagt vetat av varandra sedan de var unga. De fick en dotter tillsammans, som blev min mor, men jag undrar om de någonsin gifte sig. Vi hittade aldrig någon vigselattest bland deras efterlämnade papper, och min mamma döptes inte förrän hon skulle börja skolan. Jag kan tänka mig att många präster vägrade att döpa "oäkta" barn, och att skilja sig från en sinnessjuk person var säkert mycket svårt i början av seklet.

Samlivet blev ingen dans på rosor för dem. Morfar var alltid godtrogen vad gällde affärer. Han hade stora planer men satsade ofta fel. Ekonomin var skral ibland, och depressionen på 30-talet blev så att säga spiken i kistan.

En stor sorg för morfar var att sönerna, som han ville ha hem när han och Marie fick ordnade förhållanden, valde att stanna hos fosterfamiljen i norr ändå tills de blev 17-18 år gamla och behövde någonstans att bo under utbildningen.

Det var också ett tungt slag för dem att den enda dottern, trots alla varningar – eller kanske på grund av dem – gifte sig med en alkoholiserad odåga, nämligen min far. Som så många andra kvinnor trodde hon att hennes kärlek skulle reformera honom. Efter några år var hon ensam med fyra barn.

Marie och Nicolay åtog sig ett mycket stort ansvar för oss. De bodde hos oss i långa perioder när mamma behövde hjälp. Och att besöka dem i Oslo var alltid spännande. Morfar berättade de mest fantastiska sagor för oss, och mormor kom med frukost på sängen och såg till att det praktiska fungerade. För mina bröder blev morfar en positiv manlig förebild, för mig var han ett ovärderligt stöd så länge han levde. I hans ögon var visst ingen så vacker och duktig – näst efter mormor, naturligtvis.

Eftersom vi levde så nära våra morförfäldrar



kunde vi med egna ögon se ömheten och omsorgen som de visade mot varandra. Tyvärr var morfar sjuk de sista tjugo åren av sitt liv.

Han fick astma, fick svårt att gå i trappor, kunde inte längre vara med när vi spelade bollspel mm. Hur sjuk han än var, vägrade han att stanna i sängen, och till sist blev det oerhört slitsamt för mormor att förflytta honom till stolen vid fönstret. Men ingen kom ens på tanken att han skulle vårdas någon annan stans än hemma.

Morfar blev 89 år gammal. Mormor förstod att slutet närmade sig och satt vid sjuksängen i timmar. När min mor kom, var hon tvungen att lämna honom några minuter för att gå på toaletten. Och under just de minuterna, medan mamma höll honom i handen dog han. Jag tror mormor upplevde detta som det allra värsta, att hon inte var närvarande när han dog. Vid begravningen grät hon inte utan skalv som om hon hade frossa.

Även om vi sörjde morfar, såg vi det som en lättnad för henne som hade varit bunden så länge på grund av hans sjukdom. Nu skulle vi hjälpa henne att ta tillvara friheten. Hon var en mycket intelligent kvinna, skärpt och fysiskt stark trots sina 79 år. Men alla våra planer gick om intet. Efter knappt en månad fick vi följa även henne till graven.

Aase Bang



KÄRLEKEN ÄR SKAMLÖS

Kärleken är skamlös
utan skam
den förnedrar sig
och ännu i förnedringen
är den stor.
Den förstår allt
och är utan förstånd.
Den genomlever
regnbågens alla känslor:
grönskar i hoppet
blommar och doftar röd
i uppfyllelsen
grånar i betrycket
och bär förtvivlans
svarta klädnad.
Dock är den som trädet
som evigt grönskar
på nytt.
Evgit.

Erni Friholt

Till min dotterdotter

Eva Zetterberg, riksdagsledamot för vänsterpartiet, skriver ett brev till sitt barnbarn Felicia, som hon har ett speciellt förhållande till. Kanske för att hon inte var alldeles välkommen av sin mormor när hon blev till ...

Skarpnäck den 7 oktober 1996

Kära Felicia!

Jag är Din mormor, som lite sent omsider vill skriva till dej. Inte för att vi bor så långt från varandra och inte kan ses. Nej, som tur är så ses vi rätt ofta. Inte heller för att Du är så gammal, Du är bara fem år. Men egentligen är det här ett brev jag hade tänkt skriva till dej redan när Du föddes.

Du är mitt första barnbarn och har en stor plats i mitt hjärta. Först och främst för att Du är Du – en helt underbar och klok liten person. Men också för att det var något alldeles speciellt med Din tillkomst och för att vi har något alldeles eget ihop, bara DU och jag.

Ditt namn Felicia betyder "den lyckliga" och det är förstås vad jag hoppas Du är och ska få vara hela livet. Men det är också att Du gjort och gör andra lyckliga genom Din blotta existens!

Din tillkomst var ganska speciell. Din mamma Celia, min äldsta dotter, var nämligen bara 15 år, när det stod klart att hon väntade barn. Hon var överlycklig, men faktum är om jag ska vara ärlig, att jag, Celias pappa Lennart och nog i viss mån Din egen pappa Stefan var rätt bestörta. Vi tyckte nog alla att Din mamma inte var mogen att bli förälder. Hon är adoptivbarn och kommer från Guatemala. Som tonåring hade hon det jobbigt. Hon undrade mycket över sitt ursprung, revolterade mot oss föräldrar och var faktiskt rätt "strulig". Det var "punk" som gällde – hennes vackra långa svarta hår var färgat, snaggat och det som var kvar av håret stod på ände. Hon sprang ute en del och vi var faktiskt rätt oroliga för hur det skulle gå. Tanken på att hon skulle intressera sig för att ta hand om ett litet barn, ja överhuvudtaget någon annan än sig själv, var främmande.

När Du gjorde dej påmind, så skedde ingen förändring direkt. Men så småningom förstod vi andra att Din mamma menade allvar. Hon ville bli mamma, hon ville ta hand om dej. Och det har visat sig att hon klarat av det på ett otroligt sätt. Jag har

aldrig blivit som en mamma för dej, utan helt klart varit mormor, och dessutom en mormor med uppenbara brister!

Du ska veta att oron innan Du föddes också bestod av att jag inte var beredd att bli mormor! Jag var också omogen. Inte för att jag var så ung, det finns många mormödrar som inte fyllt 40 och jag var ändå 43! Men Din mamma Celia har 4 yngre syskon hemma. Elin, vår yngsta dotter, skulle då fylla fem år och alla dina mostrar och morbröder här hemma kände kanske lite konkurrens. Dessutom stod jag då, liksom nu, mitt uppe i mycket och intensivt arbete. Jag reser mycket och övriga familjen klagar över att jag är hemma för lite. Min idé om att bli mormor är nog den traditionella. Jag vill att som mormor skall jag ha all tid i världen, alltid (nästan i alla fall) kunna ställa upp och göra trevliga saker med dej och Din lillasyster Emily. Jag vill kunna skämma bort dej med att läsa bra böcker, gå på promenad, baka och bara ha det mysigt tillsammans. Jag hoppas bli en mormor mer åt det hållet om kanske 20 år, kanske åt Dina barn? Fast ärligt talat så tycker jag ju inte heller att en mormor skall släppa alla sina intressen, för en sän mormor vill Du nog inte ha när Du blir större, eller hur? Nåväl, jag fick inte välja när det skulle "passa" mej att bli mormor och nu är det inget annat att göra än att hålla tillgodo med den mormor Du har!

Som Du vet är Din mamma äldst av fem syskon i vår familj. De andra är inte adopterade utan dem har jag fött på vanligt vis. När Du föddes hade jag förmånen att få vara med. Din pappa Stefan var förstås där och vi satt på var sin sida om Din mamma och hjälptes åt att trösta, uppmuntra och glädjas gemensamt. Det där finns nog med mellan oss hela livet. Det kändes lika stort och starkt att vara med när Du föddes, som när jag fött barn själv. Jag har nog varit mer orolig för att något skulle gå fel när Du föddes än när jag själv väntat barn. Din mamma var ju så ung, hur skulle hon klara det osv?

Och Din pappa och jag som inte varit så goda vänner innan, fann varandra i gemensam omsorg om Din mamma och Dig. Vi beklagade oss båda över att inte kunna avhjälpa den smärta Din mamma trots allt måste gå igenom den där januarinatten på Södersjukhuset. När Du så föddes, liten och med mycket mörkt lockigt hår, bruna ögon och alldeles välskapt, var lyckan total.



Tidpunkten för Din ankomst, januari 1991, var också speciell. Gulfkriget pågick för fullt och fasansfulla bilder tornade upp sig i TV:s nyhetsprogram. Det var svårt att avgöra vilket som var värst: den irakiske diktatorn Saddam Husseins skoningslösa angrepp på grannlandet Kuwait eller den demokratiska världens försök att stoppa terrorn genom att använda lika brutalt våld. Det var en tung och dyster tid. Vi som vill tro att det är möjligt att stoppa våld med fredliga medel kände oss maktlösa. Din ankomst bröt igenom mörkret och förde med sig hoppet om en annan tid.

Den 7 april 1991 döptes Du i Spånga Kyrka av den förre biskopen i Stockholm, Lars Carlzon. För mej blev den dagen en vändpunkt på flera sätt. Under den tid när Din mamma väntade dej och jag var som mest orolig, så kände jag att jag måste be om hjälp. Inte bara från människor, för vi var och är många omkring er som ställer upp. Nej, jag vände mej tillbaka till min barndoms Gud för att få kraft och stöd själv, men framför allt för att Dina föräldrar skulle klara av det. Och när Du bars fram i den vackra gamla kyrkan och solen strömmade in genom fönstren, fylldes mitt hjärta av stormande känslor av lycka. Det jag och andra känt som svårt och jobbigt förbyttes i glädje och en känsla av att något fantastiskt hade skett. Varken jag eller Dina föräldrar var eller är ensamma om ansvaret för dej. Du har änglar vid din sida. Och när Ditt härliga porlande skratt bryter fram, är det svårt att inte smittas av Din livsglädje och den lycka Du sprider omkring dej.

Med vid ditt dop var hela släkten och Du var sötare än någonsin iklädd den dopklänning som syddes av din gammelfarmor till din egen pappas dop! Min svåger Birger sjöng så vackert för dej och oss alla psalmen "Det gungar så fint, när han bär dig mitt barn". Men det finns ännu en psalm som jag älskar och därför vill skicka med dej och hoppas Du kan bära med dej hela livet:

Guds kärlek är som stranden och som gräset,
är vind och vidd och ett oändligt hem.

Vi frihet fick att bo där, gå och komma,
att säga "ja" till Gud och säga "nej"

Guds kärlek är som stranden och som gräset,
är vind och vidd och ett oändligt hem

(Psalm 289. Anders Frostensson 1968).

Din mormor Eva

RYSKA SOLDATMÖDRAR FÅR ALTERNATIVT NOBELPRIS

Ryska Soldatmödrars Kommitté (CSMR), vars medlemmar har kämpat för humanare villkor inom den ryska armén och gjort modiga personliga insatser för att stoppa kriget i Tjetjenien, har fått det alternativa nobelpriset, Right Livelihood Pris.

Motivationen lyder "för sin modiga och föredömliga kamp att i ord och handling framhäva det gemensamt mänskliga hos ryssar och tjetjenier i opposition till den militarism och det våld som så meningslöst krävt så många människoliv".

CSMR bildades 1989. Ursprungligen var det 300 mödrar som arbetade för att få hem sina söner från militärtjänsten så att de kunde fortsätta sina studier. Mödrarna lyckades få hem 180.000 soldater av denna anledningen. De arbetade också för bättre

förhållanden i militärförläggningarna.

När inbördeskriget mot Tjetjenien bröt ut 1994 var "den lugna tiden" för CSMR slut. De var motståndare till kriget från början. De fördömde kriget som sådant och de såg kriget som ett hot mot demokratin i Ryssland. Soldatmödrarna har arbetat på många olika sätt; genom skrivelser och uppvaktningar till de som bestämmer, lämnat stöd till de soldater som vill desertera, varit i Tjetjenien och hämtat hem sina söner, anordnat demonstration från Moskva till Grozny i Tjetjenien men som stoppades av rysk militär innan de kom fram, mm.

Saxat ur pressmeddelande från
Right Livelihood Award Foundation

Den ende rätte – kärlek i kioskromanen

I kioskromanen finns det bara två huvudpersoner – hon och han. Ibland hittar man några bipersoner i periferin. Men hela romanen koncentreras till hjälten och hjältinnan. Som personligheter är de begränsade till de anvisningar förlagen ger sina författare. Anvisningarna är i sin tur baserade på täta marknadsundersökningar som ska tolka vad läsarna föredrar.

Eftersom kioskromanen i allmänhet är av engelskt, amerikanskt eller kanadensiskt ursprung, så får till exempel läsare i Sverige hålla till godo med mansideal i dessa länder. Vissa justeringar kan översättarna göra, på eget initiativ eller efter svenska förlagens önskemål.

Brev från översättaren till förlaget:

"Det blir inte lätt att få denna dryga arroganta



man att bli en tilltalande hjälte för svenska läsekretsen, det kan jag tala om."

"Hjälten är en förskräcklig knöl, även om jag har justerat hans värsta fasoner."

Från förlaget till översättaren:

"Sedan får du själv putsa till om han är för dominant..."

HON är oftast i tjugooårsåldern. Numera är hon gärna yrkesarbetande, ofta framgångsrik, behöver inte vara en perfekt skönhet, men märk väl, defekterna kan på sin höjd vara sådant charmigt som "på tok för stor mun", "ilsket rött hår", "för långa ben", "ett fint band av fräknar över näsan".

Skelande, överviktiga kvinnor med för korta ben som går inåt med fötterna förekommer naturligtvis inte. Nu för tiden är hon inte heller inställd på giftermål, det är snarast "det sista hon tänker på". Hon skulle kunna vara den unga kvinnan du bor granne med.

HAN, däremot, måste vara perfekt, den man alla kvinnor drömmer om. Han är lång, smal, muskulös, stark, dominerande, framgångsrik, erfaren. De böcker där han inte har fyrkantig haka och sensuell mun är lätt räknade. Ofta är han en bra bit äldre än hjältinnan.

Senare tiders hjältar har fått mjukna något, de kan tänkas hjälpa till i hushållet och laga mat. Han slänger inte vanemässigt omkull kvinnan och håller fast hennes händer över huvudet då han kysser henne. Men fortfarande bankas det frejdigt med knutna nävar i bord och dörrkarmar, för att inte tala om alla ögonbryn som bistert rynkas.

Trots detta ska författaren på ett trovärdigt sätt skildra hur kärleken mellan dessa klichéartade personer utvecklas.

Kärlek börjar alltid med bråk...

Hela romanen igenom ska läsaren hållas i olidlig spänning medan den obligatoriska konflikten och de ständiga missförstånden mellan hjälten och hjältinnan räcker så gott som till sista sidan. Han rynkar ögonbrynen och är sträng, hon bankar hjälplöst med de knutna nävarna mot hans breda bringa (jo, detta förekommer faktiskt fortfarande!).

Hon sätter hakan i vädret för att visa att hon minsann, kan och vet. Han höjer arrogant på ögonbrynen, rycker nonchalant på axlarna och går därifrån med långa steg.

Hennes axelband råkar ramla ner, eller blir hjälpt på vägen, ett yppigt bröst blottas och hans manliga instinkter tar genast överhanden och han styvnar. I en bok upptäcker hjälten till sin förfäran att hjältinnan går utan BH – ve och fasa! Han hånar henne genast för detta och hon rodnar klädsamt och försöker skyla skammen.

...och slutar med giftermål

De ständiga konflikterna mellan hjälten och hjältinnan ska dock leda fram till att de kommer till insikt om varandras tilltalande sidor och muntligt deklarerar sina starka och varaktiga känslor för varandra – det vill säga, alla bråk slutar med kärlek och kärlek slutar alltid, åtminstone underförstått, med giftermål.

"Lucas skrattade högt av glädje och lyfte Catriona för att snurra runt med henne, innan han med ögon som mörknat av åtrå lade henne ner i sanden och till sist krävde kärlekens tribut."

"Hans händer rörde sig mjukt över Rosemarys kropp, med munnen tystade han hennes ord och allt omkring dem försvann, blev till något oviktigt. Han hade kämpat tappert och upptäckte nu att han inte hade något emot att förlora."

"Varken tid eller rum betydde något längre. Det enda viktiga var denna varma levande varelse som rörde sig under honom. I ett ögonblicks klarsyn insåg han att inget var enklare än kärleken."

Text: Annika Darland

Illustration: Cecilia Häggström

Litteratur:

Frenier, Mariam Darce, *Good-bye Heathcliff: Changing Heroes, Heroines, Roles and Values in Women's Category Romances*. (Greenwood Press, 1988).

Behind The Hearts and Flowers – A Practical Guide to Writing a Romantic Novel. (Mills & Boon, 1986)

Taylor Pianka, Phyllis, *How to Write Romances*. (Writer's Digest Books, 1988).

EN GÅVA

Allt som har ett pris
är en vara
Bara det som gives fritt
kan kallas gåva
Den kan icke köpas
icke stjälas eller fångas

En gåva kan man få
och likaså ge
utan restriktion och krav
I annat fall
gåvan ingen gåva är
Då är den endast en prissatt vara

Kerstin Moberg

Vanliga kärlekens dikter

1

den är så sällsynt
den äger mina ögon
som mandel serverad
mellan oliverna

min kärlek med öppnad mun
med vatten på frihetens torg
min kärlek med tusentals fiender
söker sin räddning genom mig

här är jag
ditt hus av hopp
din kruka av lera
ditt svar av glas
som viskar
nu är det dags

den är så sällsynt

2

ännu en gång
ber jag dig
att tala med mig
ibland är det kärleksbehov
avslöja att din kniv är slö
då kan vi dela
vårt bröd med händerna
ännu en gång
glaset som fångar solen
har vi
fingrarna som sluter oss samman har vi

vi var så nära dödens verktyg

3

lejonet som var i dig
för länge länge sen
förvandlat är till minne
och askan är rosa nu
och beredd att befria
en fågel och en dikt

regnar alldeles förgäves
du låter som att ont
härskar över dig

Är det inte dags att dina
olyckliga djur får ljus
gå i ljuset
och då kan du säga:
jag har blivit bestört
och då kan jag säga:
jag är trött
och drömmen
kan inte komma
i den här nattens bädd

4

en bild var inte klar
en frusen rörelse
en tår som man
måste svälja
då blir en sten i magen
plötslig eld
och mina tankar haltar
på sommaräng
gå inte vidare
och öppna inte kroppen
ord ligger på marken torra
som ett ärr som inte går att
smeka eller skura

5

äntligen
hans förbjudna landskap
ligger i solen
huden glimmar
och doften lockar till sist ormar
de kommer
förklädda i en elegant död
han hälften pojke
hälften man
förhörd i nattens skratt
han ligger i dvala
och försöker att överleva
varje kärlekens behov

6

att skaffa sig
en rak väg
omöjligt

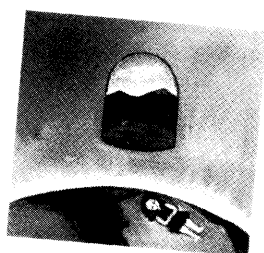
och har ingen betydelse
 förresten
 glas med isvågor i
 smaka och slicka
 och behålla de nätter
 från 1989 när
 en helt annan dag började
 att skaffa sig
 en begagnad dröm
 kommer inte att lösa något

7
 du var aldrig min dikt
 inte heller när du var på väg mot oss

(skogen var så främmande
 vi var inte ensamma då
 mellan vita bergens toppar – tur)

jag tänker lika sakta
 som dagen sjunker i sig
 jag tänker på dig
 vi är könlösa
 medan vår dotter sover mellan oss
 hör du
 min älskade
 jag är hel
 och det är meningen med kärleken
 nu är du min dikt

Saida Malkoc-Trnka
 ur diktsamlingen *Frusna bilder*



FRUSNA BILDER

SAIDA MALKOC TRNKA

DIKTER

ARK & KONST

KULLENBERG OCH MÄNNEN

Göran Persson – ett hot mot jämställdheten? Annat var det på Palmes tid, eller? Detta var rubriken på en debatt under bokmässan i Göteborg. I journalisten Annette Kullenbergs bok *Palme och kvinnorna* menar hon att det var Olof Palme, som för 25 år sedan, förde upp jämställdheten på dagordningen.

Någon i publiken undrar varför man sätter titeln *Palme och kvinnorna* när man menar *Palme och jämställdheten* – ett kliv bakåt eller ett säljknep? Frågan lämnas obesvarad.

Att Olof Palme lyssnade på folket i motsats till Göran Persson är seminariets debattörer Anette Kullenberg, Gert Fylking TV-journalist, Maria Gummesson författare och Maria Carlshamre journalist, eniga om.

– Margareta Winberg och Göran Persson vet inte hur läget är i landet, säger Maria Carlshamre. Att utse Winberg till arbetsmarknadsminister var Göran Perssons subtila hämnd, berättar någon.

Margareta Winberg lär ha röstat emot när Göran Persson en gång ville bli socialminister.

– Men hon kunde tackat nej, säger debattörerna.

Att arbetsmarknadsministern har någon större chans att göra några radikala åtgärder för att minska arbetslösheten så länge finansministern och statsministern inte är inne på samma linje anser man vara omöjligt.

– Kvinnliga politiker har placerats på poster där männen har gett upp. Sverige har aldrig rustat ner så mycket som nu. Arbetsmarknaden för kvinnor har drastiskt försämrats. Kvinnor i politiska sammanhang har fått gå in som städgummor – de har gått i en kvinnofälla. När befolkningen sedan är trötta på all anpassning till ekonomin, och "kvinnorna" inte fått hjulen att rulla, kommer männen sedan att säga: Vad var det vi sa. Och när hjulen börjat rulla återta makten, då kvinnorna förlorat sitt förtroendekapital.

– Men vi måste bevara det man i vår generation tagit för givet när det gäller jämställdhet, säger Maria Gummesson, 30-års åldern, något desperat.

Debatten hade vunnit mycket på att ha med någon från kvinnorörelsens tantmaffia som har ingående erfarenhet av både Palme och Perssons jämställdhetspolitik – bara proffstyckande journalister blir ingen höjdare i detta sammanhang.

GA

"Glädjen i arbetet försvinner om jag får betalt"

Dålig ekonomi ska inte hindra någon från att komma till Café Träffen. En utsökt måltid kostar bara fem kronor.

Föreståndaren Kajsa Silve är varmt kristen. Hon har barnatron i behåll.

Tänk om alla som kallar sig kristna tog Bibelns kärleksbudskap på lika stort allvar – då tror jag inte att kyrkorna skulle stått tomma i dag. För som det heter i barnuppfostran: Det viktiga är inte vad du säger, men vad du gör.

När Café Träffen firade sitt femårsjubileum, kom mer än nittio personer från 17 olika nationer till festen. I kväll har ett trettiotal vuxna och säkert tio små barn samlats på kaféet. Maria från Grekland pratar med Fatima från Marocko och hennes svenske man. Bahar från Kurdistan, Matti från Finland, Hassan från Somalia m.fl. finns där.

Information om det svenska skattesystemet står på programmet. Medan de vuxna lyssnar på föredraget, tar barnledare från kyrkan hand om de små.

Innan dess har Kajsa dukat fram en utsökt måltid. Köttfärsbiffar, couscous, sallad, hembakat bröd – och till efterrätt tårta. Allt detta, inklusive saft, kaffe eller te kostar bara fem kronor.

Stämningen är på topp

Stämningen är på topp hela tiden. Några pratar flytande svenska medan andra uttrycker sig mer

stapplande när de ställer frågor om kvarskatt, svartjobb och kronofogdens befogenheter.

Kajsa och Tor Silve har drivit sitt flyktingekafé varje onsdag i drygt sex år. Det tar ett par dagar för dem att förbereda varje träff. Hon bakar och lagar mat och gör utskicken. De kontakter folk som kan ha något intressant att berätta för kafégästerna, hittar på tävlingar och lekar för små och stora. Men Kajsa understryker att det är många som hjälper till. Till aktiviteterna hör också årliga bussutflykter – till Mårbacka, Sveafallen eller någon annan del av Värmland som kan vara intressant för våra nya landsmän att lära känna.

Tor bilar runt i kommunen i närheten av Karlstad, och lägger inbjudningarna med information om veckans program i brevlådan till varje flyktingfamilj. Kajsa har lovat sina vänner, kafégästerna, att aldrig lämna ut deras adresser. Därför har hon tackat nej till kyrkans erbjudande att skicka ut inbjudningarna per post.

Kyrkan står för lokalen och för hjälp med barnpassningen, men i övrigt klarar sig kaféet utan stöd.

Alla har samma värde

När jag frågar Kajsa varför hon gör allt det här, svarar hon med Jesu ord: "Såsom du vill att människorna skall göra mot dig, så skall du göra mot dem."

Från barndomshemmet i Karlstad fick hon med sig medvetenheten om att alla människor har samma värde. Under kriget var det en självklarhet för hennes mor att hjälpa norska flyktingar som kom till Värmland.

– En gång gav hon min nya kappa till en norsk flicka, berättar Kajsa och skrattar. Då blev jag ledsen, men mor sa att flickan behövde kappan bättre än jag. "De har måst fly, det behöver inte vi."

Kajsas liv har till stor del formats av scoutrörelsen. Hon var scoutledare i KFUK i många år, och där grundlades också intresset för internationella frågor. Som internationell kontaktman i Värmlandsdistriktet av KFUK träffade hon bl.a. lady Baden-Powell, änka efter scoutrörelsens grundare, när denna var på besök i Sverige. Och ungdomar från hela världen kom till scoutlägren, och själv fick Kajsa möjlighet att besöka andra länder.



Fatima från Marocko med lille Rami. I mitten hennes man Per Olof. Till höger sitter svenska gäster.

Europa i ruiner

När Kajsa och Tor var nygifta, cyklade de till England. Året var 1951, och Europa låg fortfarande i ruiner. Resan blev på många sett en omskakande upplevelse. I Sverige hade kriget trots allt varit långt borta, nu fick hon med egna ögon se resultatet av krigets grymhet. Redan 1947 hade hon deltagit i en bussresa till Paris, då var vägarna fulla av små tiggare, barn som svalt och led nöd.

Det dröjde innan Kajsa och Tor fick ett eget barn. De hade fått arbete i Zimbabwe, skulle vara där i tre år, och hade tänkt adoptera ett litet barn medan de var i Afrika, när Kajsa blev gravid.

Det efterlängtrade barnet var gravt handikappat. Johan kom till världen med en allvarlig hjärnskada, enligt läkarna skulle han varken kunna tala, gå eller äta själv.

– Johans utveckling styrker mig i tron på Guds godhet, säger Kajsa.

Och jag måste erkänna att det verkar nästan som ett mirakel. Denna unga man, som enligt all expertis borde ligga hjälplös som ett paket, är den som står för musiken på kaféträffarna. Han väljer kassetter, byter dem efter en stund, pratar glatt med gästerna.

Ett enormt kärleksarbete

Tor Silve är sedan flera år pensionerad från sin rektorstjänst. Kajsa, som är utbildad tecknare, har bred erfarenhet från olika arbetsplatser, slutade att arbeta utanför hemmet när Johan föddes.

I dag, när Johan inte längre behöver henne hela tiden, är det flyktingarna som hon ger sin tid och sin omsorg. De behöver så mycket stöd och hjälp i det nya landet. Där sitter Kamran, vars bror inte fick inresetillstånd med motiveringen att han inte hade varit förföljd i hemlandet de senaste fem åren – det är klart, han hade ju tvingats leva gömd hela tiden. Tack vare Kajsa bor brodern i Sverige i dag. Många liknande fall kan Kajsa berätta om. Outtröttligt ger hon hjälp och stöd till dem som söker henne.

Makthavarna berikar sig själva

Arg blir hon bara när hon kommer in på makthavarna och deras sätt att berika sig själva på bekostnad av de svagaste i samhället. Penningen är mera värd för dem än människan.

Kajsas goda exempel sprider sig. Många hjälper till i kaféet.

– Men det är trots allt du och Tor som drar det tyngsta lasset, säger jag. Och allt detta gör du utan att få ett öre i ersättning?

– Ja, men det är ju så roligt! säger Kajsa. Glädjen vid arbetet skulle försvinna om jag fick betalt.

Jag kommer ihåg de gångerna jag tidigare har träffat Kajsa. Hon har läst dikter på Hiroshima-

dagen, hon har talat om mänskliga rättigheter på torgmöten. Men främst minns jag hennes praktiska omsorg när hon vecka efter vecka bjöd på hett te och hembakade bullar den vintern fredsrörelsen med flera organisationer samlades varje tisdagskväll på Stora Torget i Karlstad för att protestera mot våld och rasism.

Kafékvällen är slut, men innan jag går kommer Kajsa med ett häfte med barndikter som hon säljer till intäkt för familjen Sinkari. Hon berättar hur svårt de har det nu, utan möjligheter att försörja sig, hur de förföljs av de turkiska myndigheterna. Kajsa har förstahandskunskap, hon brevväxlar med familjen.

Aase Bang

JAG MINNS, AMANDA!

Hon var nittiofyra år gammal den sommaren vi träffades. Jag var fjorton. Hon hade långt grått hår, så långt att det nådde golvet när hon löste upp sin långa fläta. Med en käpp i ena handen och med den andra handen mot väggen följde hennes söndervärkta kropp sakta väggarna runt i huset när hon var dag envist och målmedvetet fullgjorde inomhussysslor.

Hon hade kronisk urinvägsinfektion. Ingen tyckte det var viktigt att hjälpa henne att hålla sig ren. Detta plågade henne mycket. Aldrig var hon gladare än när jag tvättade hennes hår eller hjälpte henne att komma i och ur badkaret. Hon var den första gamla människa jag mött.

Hennes dagar och mina gick ensamma genom tiden och vi satt ofta tillsammans i skymningen, förvisade till varandras sällskap. Satt stilla, trötta efter dagens arbete och ute vandrade sommaren sakta över markerna. Och hon talade om andra tider. Om sin dotter som följt sin man till Amerika, hon som dog därborta. Talade om sonen och sonhustrun som för länge sedan glömt bort att hon var en människa. Talade om ett liv fyllt av arbete. Talade om ängar och skogar. Talade om människor och kungar, om kor och katter och hundar. Talade om längtan.

Ofta sa hon:

–Jag vill gå hem till Jesus, jag har levat nog.

Och lade sin söndervärkta hand på min hand.

–Jag skrämmar dig väl inte, barn lilla?

Nej, aldrig skrämde du mig.

I din blick såg jag en ung flicka. En ung flicka som sprang på drömmarnas fält, sprang ikapp med tiden. Jag såg att allting förändrar sig men ändå alltid är detsamma. Jag såg dig. Och jag minns, Amanda!

Ditte Johansson

Julstämning till salu



Något förundrad blir jag varje år i november. Fars dag är precis överstökad och jag förväntar mig att det skall vara lite lugnt efter slips- och kalsongreklam. Men jag har glömt i år igen. Det kommer en jul efter fars dag. Jag tror varje år att det är ett antal veckor mellan fars dag och jul. Ja, är det inte det?

Nej, det verkar inte så. Råkar man vara i stan så ser man att jul infaller direkt efter fars dag i mitten av november. Då bryter det lös. Julskyltningen är i full gång. Julkransar hissas upp i Nordstadstaket, skyltfönster börjar fyllas med tomtar, girlander, äpplen, rödkindade barn, julgardiner, julporslin, ja allt som behövs för att det skall bli en "riktig" jul.

Samtidigt vet jag att alla barn börjar jullovets omkring 20 december och jag har lärt mig att julen firas till minne av Jesu födelse den 24 december.

Vad skall vi göra med julen från mitten av november till slutet av december? Köpa förstås. Köpa saker till julpyssel, julklappar, massor av julklappar, allt vi behöver för att förvandla våra hem till små tomtestugor fulla av tomtelycka. Kort sagt, vi skall köpa julstämning. Och vi har gott om tid att köpa mycket julstämning. Vad lyckliga vi skall bli då. Vad lyckliga barnen skall bli. Vi kan köpa en "riktig" jul och ge till dem.

Men vad är en "riktig" jul? Inga problem. Titta på reklambilderna, så får du veta allt. En mamma, en pappa, två stjärntindrande barn omgivna av

granen, julklapparna, julljusen, julmaten, julkläderna, dukade bord, farföräldrar, morföräldrar, moster, kusiner, ringdans, tomten som mamma kysser medan farbror Niklas och tant Sofia kysser varandra under misteln.

Köpa kärlek

Ingen kan ta fel på vad julstämning är. Inte en enda ensam, fattig, sjuk människa så långt ögat kan se. Ingen enda svältande människa någonstans. Det är ju tur. Det skulle ju kunna förstöra julstämningen.

Hur blev det så här? Vart tog kärleksbudskapet vägen i julkommersen? Vart tog våra grundläggande naturliga behov vägen i kommersen? Handeln tjänar på att vi försöker tillfredsställa våra behov genom att konsumera.

I vårt hårda samhälle där människor splittras genom olika förtryck är det svårt att hela tiden få behoven tillgodosedda. Det gör ont att inte få visa och ge äkta kärlek (den har inget med sex att göra) och det gör ont att inte få ta emot den naturliga kärleken. Det skadar oss och skadan lagras i oss.

Behovet finns där hela tiden och har funnits hos alla från allra första början. Vi kan inte återfå tillfällena när vi skulle blivit kärleksfullt bemötta, så skadan finns där och frustrationen finns där. Det är det man utnyttjar i reklamen. Köp, så blir du lycklig. Köp vad som helst. Om du konsumerar blir du lycklig. Och eftersom det är någon som tjänar på det, så fortsätter cirkusen.

Gråten rensar frustrationerna

Vi kan döva smärtan av otillfredsställelsen genom att sugas med av reklamen och köpa. Den lagrade känslan av otillfredsställelse förvirrar oss och reklamen som spelar på våra naturliga behov och frustration manipulerar oss att tro att vi kan köpa lyckan och kärleken.

Om vi i stället får möjlighet att känna och släppa ut sorgen över att vi inte fick kärlek, helt enkelt få gråta över att inte ha blivit kärleksfullt behandlade, så skulle sorgen läka ut. Gråten och andra känslouttryck är kroppens läkningsprocess som rensar ut frustrationerna. Om vi får läka ut frustrationerna, så kan vi tänka bättre. Då kan vi tänka efter vad det är vi vill ha i stället för att bli manipulerade.

Vi får större möjligheter att välja vad vi vill köpa. Vi får större möjligheter att avstå från att köpa.

Människor som använder mer av sitt tänkande kan hitta sätten att få det de vill ha utan att behöva konsumera allt det som reklamen erbjuder.

Det blir förstås döden för ett samhälle som bygger på att någon tjänar på att andra konsumerar. Men det kanske inte gör något?

Text: Birgitta Nilsson

Illustration: Cecilia Häggström

LYCKLIGTVIS FINNS DET "BÖGAR" OCH "HOROR"

Kamraterna på Vi Män skor bad mig för ett tag sedan att skriva "någonting om kärlek". Med "ungdomsperspektiv" skulle det vara, "du som är ung vet ju hur det är", tyckte de. Min första reaktion var, att det vet jag väl inte alls. Jag kan inte tala för alla som råkar befinna sig i min ålder. Dessutom tror jag väl inte att det förändras sådär automatiskt när man blir äldre, så att man kan skriva något generellt om det. I alla fall ingenting som inte redan har skrivits och sjungits och ältats i årtusenden redan... Jag vet inte, jag har aldrig varit särskilt gammal.

Och det tar liksom emot att skriva något personligt. Jag publicerar inte gärna mina dagboksanteckningar ...

Vad jag däremot kan skriva om, är väl den bild som vi alla får av "den unga kärleken", och vad den kan få för konsekvenser... Mig får den för det mesta att må illa. Ibland funderar jag på vad det jag känner kan tänkas vara, om kärlek ska se ut så där. Hollywoodfilmer, veckopress och reklamsnuttar, överallt fullkomligt frossas det i detta ämne (tydligt kan inte heller VM låta det vara ifred). Ung, vacker, framgångsrik och kär ska man vara, annars är man ganska ointressant. Och så ska det naturligtvis anpassas efter könsrollernas fasta mönster – som kvinna ska man falla för brunbrända muskelberg som leker hjältar inom polis, militär eller kanske elitidrott. De får minsann inte vara rädda för att dö ...

Själv ska man naturligtvis ... ja, ni vet hur idealet ser ut. Silikonbröst, lösögonfransar och ett sällan skådat intresse för tvättmedel. Passiv och skör som kristall när det finns en Man i närheten. Så får han spela gentleman också.

Mannen vill bara ha sex, kvinnan går hemma och längtar efter små rosa kärleksbrev. Aldrig mötas de två ...

En kvinna som bryter mot detta är en hora, en man som gör samma sak är böge (för övrigt två vanliga skällsord på svenska skolgårdar).

Sådana är de officiella spelreglerna.

Lyckligtvis finns det ändå ganska många "horor" och "bögar" i det här landet. De flesta som jag känner faktiskt...

Anna Forsmark, 20 år

Gud väljer vilka syster Marianne ska hjälpa

Syster Marianne och Helgeandssystrarna har gömt flyktingar i Alsike kloster sedan 1978. I mitten av 80-talet kom hon att bli en symbol för solidaritet och kamp mot en allt hårdare flyktingpolitik. Men hon hamnade också i blåsväder och beskylldes för antisemitism när hon intervjuades i Radio Islam.

Jag har just berättat helt kort om Vi Mänikor för syster Marianne, och sagt att det ibland känns tungt att arbeta med den eftersom vi försöker förändra sådant som vi tycker är fel, och på senare tid har det varit alltför många trista saker att skriva om, trots att vi försöker ta upp sådant som vi tycker är bra också.

– Men det är fascinerande med ondskan, säger syster Marianne och ler.

Jag hajar till när hon säger det så glatt och naturligt. Jag frågar henne om hon tror att man måste lära känna ondskan för att kunna motarbeta den. Det tror hon, och jag förstår att hon har en del erfarenheter.

Balans mellan ont och gott

– Det är konstigt att ju mer ondska det verkar finnas på en plats, desto större och starkare blir godheten där, fortsätter hon. Det är som om det måste finnas balans mellan ont och gott.

Jag borde naturligtvis inte bli förvånad över syster Marianne som både sagt och gjort saker genom åren som förvånat fler än mig. Vem minns inte när polisen hämtade flyktingar från klostret i Alsike och hennes upprörda ord och ansikte i teve? En vred nunna som säger vad hon tycker är kanske inte vad man i allmänhet väntar sig. Men syster Marianne menar att vrede måste finnas mot det onda. Att vi måste reagera.

I en tänkvärd krönika skrev Helene Löow för några år sedan om att den offentliga debatten blivit alltmer polariserad och att det sällan eller aldrig finns utrymme för nyanser eller gråzoner:

”Framförallt finns inget utrymme för det mycket vanliga ’både och’. Den som en gång blivit känd som ’humanitär flyktingvän’, tenderar som regel att alltid vara på ’den goda sidan’ i debatten, medan den som blivit känd som ’rasist’ tenderar att för alltid föras till ’den onda sidan’.”

Syster Marianne har befunnit sig på båda sidor. När hon lät sig intervjuas i Radio Islam beskylldes

hon för att vara antisemit. Själv säger hon att hon är antisionist och har absolut ingenting emot judar; hon har flera vänner som är judar och som tycker som hon.

Åtta kloster inom Svenska kyrkan

Den gamla röda skolbyggnaden, som idag är Alsike kloster och hyser tre nunnor, vilar tryggt intill den gamla stenkyrkan. Grusvägen slingrar sig längs fälten mot byggnaderna och i bakgrunden sjön och skogen. Helgeandssystrarna har bott här sedan början av 60-talet. Det är en av åtta gemenskaper som finns inom Svenska kyrkan i dag. Men klosterlivet är en kontroversiell fråga och det var först 1990 som kyrkan erkände kommuniteternas existens på ett biskopsmöte.

Syster Marianne fick en kallelse under firandet av Birgitta-dagarna i Vadstena 1944. Efter en tid som novis i ett anglikanskt kloster avlade hon sina första löften 1954.

I klostret är tidebönen den viktigaste händelsen under dagen. Den äger rum flera gånger om dagen efter fasta bönemönster.

– De fasta bönemönstren gör att bönen blir en stund att vila i. Man kan satsa så mycket man orkar och vill, ibland läser man bara och ibland kan bönerna glöda.

Valde inte själv att arbeta med flyktingar

Syster Marianne valde inte att arbeta med flyktingar, men det blev så av olika omständigheter.

– Kärleksbudet är centralt för en kristen och i det ingår att öppna dörrar för människor i nöd, det viktigaste är att kunna hjälpa andra. Jag sa ja till en kallelse från Gud som har gjort mig disponibel att hjälpa människor. Det är inte min sak att välja vilka.

Genom kväkarna fick systrarna i Alsike kontakt med en flyktingfamilj. Sedan berodde det på flyktingarna själva att det rullade vidare. Efter den första familjen kom släkt och bekantas bekanta för att få hjälp. I början var de flesta assyr-syrianer, senare kom andra grupper på olika sätt. Syster Marianne minns hur det kunde gå till.

En gång besökte hon en flyktingförläggning norr om Uppsala och mötte en kristen kvinna från Libanon där. Nu ville kvinnan som hade blivit hjälpt av syster Marianne att hon skulle hjälpa en muslimsk kvinna från samma land.

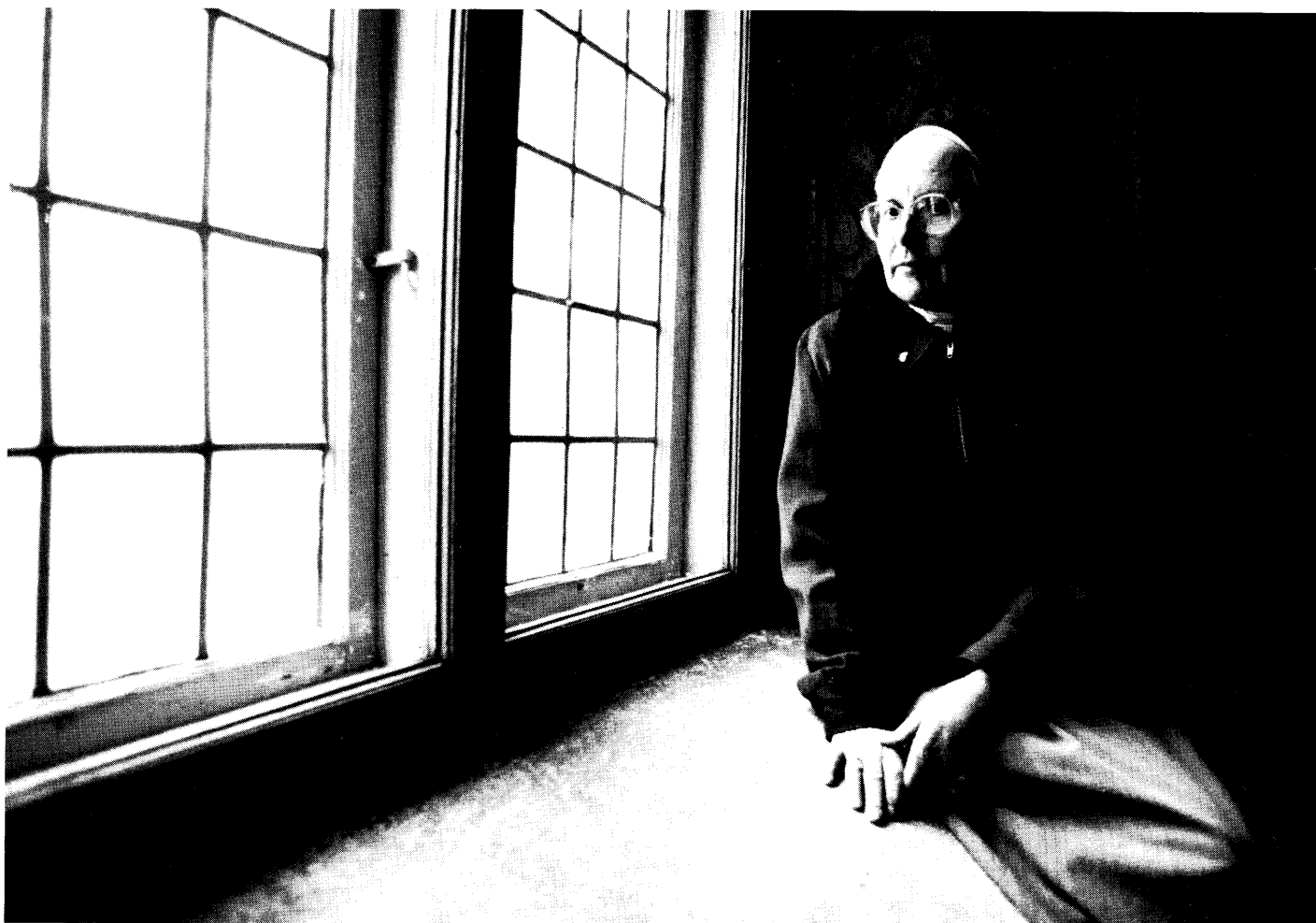


Bild: Torbjörn Jakobsson.

– Jag sa ja till en kallelse från Gud som har gjort mig disponibel att hjälpa människor. Det är inte min sak att välja vilka, säger syster Marianne.

– Du har hjälpt mig, nu ska du hjälpa henne, sa hon trots att dessa båda kvinnor skulle varit fiender i hemlandet.

En period bodde många pojkar från Bangladesh i Alsike kloster. De kom via Akademiska sjukhuset i Uppsala som bad om hjälp eftersom pojkarna var djupt deprimerade och ingen hittade orsaken. På klostret behandlades pojkarna som medmänniskor. Efter en tid började de berätta om sina tragiska upplevelser som de hade bakom sig och som var den egentliga orsaken till den långvariga gråt-period efter avslagen från invandrarverket.

Utan moraliska förtecken

– Ljug förekommer hela tiden, säger syster Marianne. Men det intressanta är varför, utan moraliska förtecken. Oftast är den riktiga historien bättre än den påhittade, och framför allt är den sann. Det gör att advokaten har lättare att jobba, för man känner ofta på sig när en historia är sann eller falsk, och det påverkar arbetet.

Systrarna har blivit kunniga i juridik och har goda kontakter med advokater runt om i landet. Dessutom har de ett nationellt och internationellt

kontaktnät med andra som arbetar med flyktingar, och då inte bara religiösa organisationer. Kontaktnätet är viktigt för att kunna slussa människor vidare om de inte själva kan hjälpa till.

– Före Schengenavtalet 1989 hade vi en enorm framgång, berättar syster Marianne. I stort sett alla flyktingarna hos oss fick stanna. Men ribban höjdes på allvar för ungefär tre år sedan. Nu är det ett hopplöst företag. Det är hemskt när man står med människor som man vet borde få stanna.

Flyktingskap i eget land

De 13 manliga flyktingar som hämtades av polisen i klostret under brutala omständigheter 1993 och skickades tillbaka till en osäker framtid, vet syster Marianne vad som hände med.

– Två fängslades och torterades. Men de köptes fria via kontakter, och nu håller de sig fortfarande undan i Libanon. Den gamle mannen häktades, men köptes fri av släktingar och är tillbaka i Sverige. Av bengalerna är en tillbaka, tre är i Kanada och de andra håller sig undan i Bangladesh. De skickades tillbaka till flyktingskap i eget land.

Forts på nästa sida

Hur gör höns?

Agda, Bodil, Doris, Ester, Fredrika, Gunilla, Hulda och Iris ... Ja, de är alla personligheter, säger Anna. Agda är mest sällskaplig, hon är gärna med vid kaffebordet. Hilda håller sig mera för sig själv. Ester följer med ut i trädgården, hon är maskexperten. Och så är det Osten förstås, stor och prätigtig.

Åtta hönor och en tupp är det vi talar om. Anna Lundbergs fjäderfä hemma i Tönsäng på Orust.

Anna studerar hönor och deras sociala beteende vid Sveriges Lantbruksuniversitet i Skara, när hon inte sköter om sina egna pullor i Tönsäng.

Studera hönor, kan det vara nå't? Och vad ska det vara bra för?

– Oh, säger Anna, höns är jätteintressanta djur och frågorna vi ställer oss: hur, när och av vad djuren blir socialt påverkade, är mycket spännande att undersöka. Hönor är också behändiga försöksdjur, mycket renliga och kroppsvårdande. Till exempel badar de minst var tredje dag, det vill säga sandbadar och putsar fjädrarna i ett. En höna är verkligen inte bara något som pickar där i buren eller i gräset, hon har så många olika beteenden för sig, och så många olika läten som man lär sig förstå. Det blir mer och mer intressant ju längre man håller på.

Men på äggkläckningsfabrikerna? Vem är det som ser och hör tusentals hönors olika beteenden och läten? Vem bryr sig?

Det är bl.a. därför studierna bedrivs, för att lära



Bild: Anna Lundberg

Anna Lundberg tycker att höns är jätteintressanta djur och att frågor som hur, när och av vad djuren blir socialt påverkade är mycket spännande att undersöka.

Forts från föregående sida

Poliserna som hämtade flyktingarna gjorde *inte* bara sitt jobb. Syster Marianne berättar att de hade kunnat säga nej, men de valde själva att komma.

– Men en polis som vi känner ville vara med för att göra det lättare för oss, säger hon. Honom beundrar vi.

Slumpartade procedurer

För övrigt har de bra kontakt med utlänningspolisen i Uppsala, men hon tycker att flyktingpolitiken är både orättfärdig och orättvis, och att procedurerna är slumpartade. Över huvud taget är hon upprörd över sättet att fördela pengar i landet; den nationella staten och internationella affärsvärlden borde skiljas åt, tycker hon, och så borde företagen beskattas mer.

Syster Marianne håller hårt på att klostret är opolitiskt, men hon saknar inte åsikter.

Själva har de inte råkat ut för några attacker från nynazister, men hon blir upprörd över unga nynazister som sprider propaganda på skolorna. Och branden i Linköping har skrämt henne.

Trots sin optimistiska framtoning har hon dystra prognoser för framtiden. Hon tror att gränserna sluter sig effektivt runt Europa om några år, och följden blir att inga invandrare kommer in.

Vad hon ska arbeta med då?

– Då får det väl bli skadade familjer istället. Det finns alltid folk som vill komma hit.

Eller kanske kan hon ägna sig åt att måla istället. Det var nämligen alternativet om hon inte valt klosterlivet.

Lotta Wide

sig "hur moderna djurmiljöer ska utformas för att inte komma i konflikt med djurens behov...". Miljön ska formas efter djurens beteende, inte tvärtom.

Ett evigt pickande

Hönsen kom till våra breddgrader från djunglerna i Sydostasien för en sådär 4.000 år sedan, för deras vackra fjädrars skull och för tuppfaäktningar. Det intensiva avelsarbetet vi känner till började inte förrän på 1930-talet.

– Det är förvånansvärt många av de ursprungliga beteendena som finns kvar, säger Anna.

Även i burar utan strö, försöker hönorna finna ett ställe där de kan bygga sitt bo. De vandrar fram och tillbaka och sprätter bomaterialet åt sidorna, om det finns eller ej, för att bilda en fördjupning till äggen de ska ruva på.

Att picka efter mat är ett annat ursprungligt beteende som hönorna ägnar större delen av tiden åt, även om de har alldeles tillräckligt med mat. Det är inte maten utan pickandet som är det väsentliga. Burhöns utan strö på golvet kan stereotypt börja picka på gallret i buren, eller på varandra om det är stora grupper höns i en bur. Och det kan leda till fjäderhackning och kannibalism. Kritik mot de trånga burarna där hönsen inte kan bete sig naturligt har lett till beslutet att förbjuda hönsburar från år 1999.

Men hackkycklingar finns även hos fritt gående "lyckliga höns" på lantgården. Då handlar det om rangordningen. Den lägst rankade, kanske den som är minst i flocken eller den som är sjuk, kommer alltid sist till maten. Hos mindre grupper räcker det kanske med en blick för att bestämma ordningen, ingen hackande aggressivitet behövs. Också platsen på sittpinnarna bestäms av den sociala hierarkin. Men varför sitter de helst på pinnar högt ovanför marken?

– De har många fiender omkring sig så de måste skydda sig – ett livsnödvändigt beteende. Hönor är ju bytesdjur.

Hönsmamman ett faktum

Hönsmamman då? Motsvarar uttrycket våra föreställningar?

– Ja, de tar verkligen väl hand om och månar om sina kycklingar. Lär dem vad som går att äta med hjälp av ett speciellt godsaksläte, eller varnar för rovfåglar genom ett varningsläte.

Även tupparna använder sig av olika läten, får jag lära mig av Anna. Galandet på morgonen talar om för andra tuppar att detta revir är upptaget. Han har sitt harem och revir att försvara. Och om någon av ungtupparna i den egna flocken sticker upp blir det slagsmål. Att hålla reda på hönorna är heller ingen lätt uppgift. Dessa är mycket mindre revir-

bundna och går gärna in på andra tuppars områden när de strövar runt efter mat.

Tuppen kan ta till godsakslätet för att locka till sig damen han tänkt uppvakta. Är hon intresserad och villig visar hon det genom att huka sig ner, i annat fall sticker hon bara därifrån...

En mänsklig reflektion: våldtäkt tycks inte förekomma i fjäderfävärlden? Eller beror det bara på tillgången på damer i tuppens harem?

Är höns dumma, Anna?

– Nej, det kan man verkligen inte säga. De klarar väl av det liv som är deras. De är anpassningsbara och hittar det de behöver. Har de t.ex. kalkbrist så letar de efter just kalk att picka i sig.

Hönor kan bli upp till 12, ja kanske till och med 15 år gamla och de lär sig saker hela tiden. I industrin får de dock bara leva högst 75 veckor, beroende på om de är värphöns eller slaktkycklingar.

– De senare slaktas innan de kommer i ruvningsfasen, före 6 veckors ålder.

Kära hönor, tänker jag som hunnit fästa mig vid Annas älsklingar, hur naturligt ni än försöker bete er i alla situationer så är det ändå människans omätliga hunger efter saftiga kycklinglår och efter färska ägg som avgör ert öde. Ni är i våra händer!

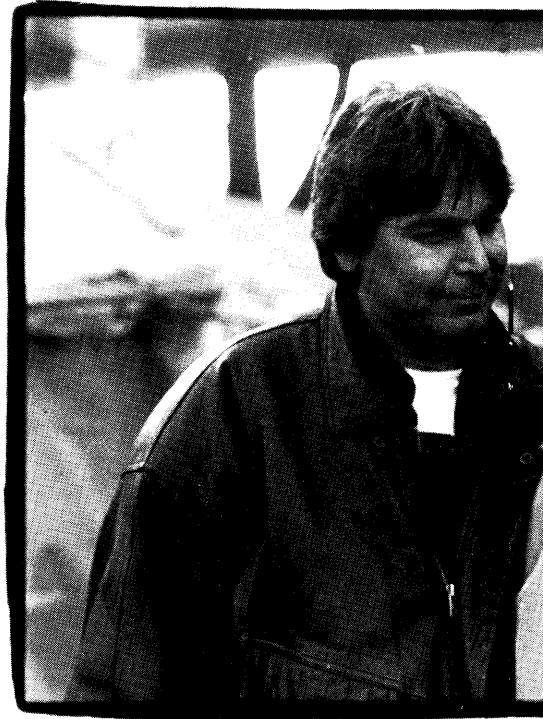
Men hämnden är redan mätbar. Tag ett av de riktigt stora fabriksäggen och ett litet lanthönsägg. Torka båda och se – de väger lika mycket. I det stora finns mest vatten.

Kanske kommer all möjlig djurhållning att omprövas så småningom. För visst är det ett bra mått på andan, toleransen och kärleken i ett samhälle hur vi behandlar våra djur.

Erni Friholt



Bild: Anna Lundberg
En riktig hönsmamma. Den tar väl hand om och månar om sina kycklingar. Lär dem vad som går att äta med hjälp av ett speciellt godsaksläte, eller varnar för rovfåglar genom ett varningsläte.



Dodo (på bilden ovan till höger) är bitter och förbannad över hur romerna behandlas. Man hänvisar till den nya flyktingpolitiken som "blev nödvändig" efter de båda tyska staternas återförening, då det "vällde in" fattigflyktingar från öst, inklusive romer.



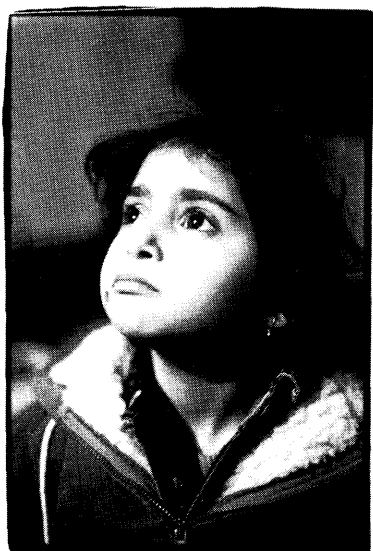
Dodo och romerna

Vid ett europeiskt kvinnotidskriftsmöte i Düsseldorf träffar jag henne, Dodo von Randenborgh. Hon tog ställning för romerna när de demonstrerade för asylrätt i delstaten Nordrhein-Westfalen. Varje dag såg politkerna dem mitt emot statskansliet och delstatsmyndigheten, men lät sig inte bevakas.

Dodo är medarbetare i Vi Mänskors tyska systertidning Wir Frauen, aktiv i Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet. Är några och 70 år och har just beslutat att bryta upp, sälja huset på den "fina sidan av Rhen" i Düsseldorf och flytta till östraste Berlin, till Köpenic.

– Min "fina" familj har bott här i 500 år. Det får räcka, säger hon med eftertryck.

Helst av allt vill hon dock tala om romerna – zigenarna – som från juni till december 1991 demonstrerade för asylrätt i delstaten Nordrhein-Westfalen. De hade byggt upp ett tältläger i Düssel-



dorf på en smal gräsremsa mellan floden Rhen och den stora vägen, mittemot statskansliet och delstatsmyndigheten. I sex månader stannade de där, flera hundra zigenarfamiljer från hela delstaten. De hungrade, de frös, de var rädda för våldsamma utrymningar, för överfall på nätterna av nynazister.

De stod upp i hopp om att de tyska politikerna, som såg dem varje dag genom sina fönster, skulle låta sig bevekas, ge dem uppehållsrätt, ge dem ett framtidsperspektiv för sig och sina barn.

Så blev det inte. Modlösa och rädlösa upplöste de lägret dan före julaften. Några återvände med vaga

löften till asylägren, några få hade tackat ja till regeringens löfte om hjälp vid frivilligt återvändande till Jugoslavien, varifrån de flesta kommit (och där för övrigt kriget redan börjat). Många hade varit i Tyskland under många år, barnen var födda där, de kände sig som tyskar.

Dodo var där i lägret, dagtid och nattetid.

– Alla mina lakan gick åt till banderoller, berättar hon skrattande. Jag tog barnen hem till mig för att stoppa dem i badkaret då och då. Vi tiggde om tält, om mat, ja om allt hos organisationer, i affärer, hos myndigheter. Vi skrev petitioner, krävde rätt för de evigt förföljda, vi försökte påvisa att alla hade släkt som för alltid blev kvar i Auschwitz, vi vädjade till det tyska samhällets ansvar ... Min bror talade inte med mig på fyra år ... Min tilltro till myndigheter, till rättvisan och alla andra vackra ord som tas till vid högtidstalen, den är på nollpunkten.

– Inte ett av de halva och vaga men ändå löften har infriats. De flesta romerna har skickats tillbaka till något land som inte är deras hemland, några är kvar i lägren och väntar, några familjer fick asyl i kyrkor och några har gått under jorden. De överlever tack vare goda tyskars hjälp. Så ser det ut hos oss i dag.

Dodo är bitter och förbannad. Man hänvisar till den nya flyktingpolitiken som "blev nödvändig" efter de båda tyska staternas återförening, då det "vällde in" fattigflyktingar från öst, inklusive zigenare.

– Men romerna faller där (också) mellan alla stolar. Varken asylrätt eller utlänningsrätt är tillämpbara. Romerna är statslösa och även om de kunde påvisa att de är förföljda på grund av att de är zigenare anses de inte vara politiska flyktingar. Och så hänvisar man också feget till det sociala sprängstoffet och den tilltagande främlingsfientligheten hos befolkningen.

Ja, utöver att vi måste bearbeta myndigheter har vi att ta itu med det tids- och tålmodskrävande arbetet att förändra oss själva, att bli medveten om egna förutfattade meningar, ångestar och avståndstaganden. Det finns knappast något folk som är så drabbat av fördomar och avståndstagande som romerna. Knappast något folk finner heller så lite internationellt intresse och stöd. Romerna behöver därför vår hjälp, vår kärlek till nästan, vår tolerans. Det är vi skyldiga dom, det är vi också skyldiga vårt eget hopp om ett fredligt Tyskland som tar ansvar för sin historia.

Jag tittar på denna äldre dam, Dodo von Randenborgh med den bestämda, uppfordrande blicken. Nej, hon ger inte upp.

Erni Friholt

Bilder ur Dodo von Randenborghs arkiv

Ska romerna börja vandra igen

Zigenarna är de enda sanna européerna, sa den tyske författaren Günther Grass. De känner inga gränser.

I Europa finns mellan 12–15 miljoner zigenare. Av dem lever två tredjedelar i Öst – än så länge.

I de centralstyrda länderna i det socialistiska Östeuropa erkändes zigenarna i allmänhet inte som ett folk. Detta är en av förklaringarna till att uppgifterna om hur många de är varierar. Det finns en uppgift som säger att hela 10 procent av befolkningen i det forna östblocket utgjordes av zigenare.

Rasism när locket lyfts

De gamla öststatsregimerna strävade efter att assimilera zigenarna. Detta skedde med mer eller mindre brutala metoder – och utan större framgång. I många stater förbjöds det zigeniska språket, romanes. Zigenisk kultur motarbetades – i den mån det inte var fråga om musik – som i Ungern – eller teater – som i Sovjetunionen och i Jugoslavien.

Zigenare var i allmänhet förbjudna att noma-disera – de bostäder som erbjöds var, å andra sidan, sällan människovärdiga. I många länder förekom sterilisering av kvinnorna. I t.ex. Tjeckoslovakien har myndigheterna ända in i våra dagar lockat fattiga zigeniska kvinnor med pengar om de lät sterilisera sig.

Den zigeniska kulturen överlevde proletariats diktatur, som en motståndskultur kan man säga. Så har den zigeniska kulturen under alla århundraden överlevt förföljelse och förtryck i Europa. Diskrimineringen har tvingat zigenarna att isolera sig från de samhällen de levte i. Av ren självbevarelse-drift har de omgivit sig med en aura av mystik för att hindra myndigheter och främlingar att blanda sig i deras liv. Detta kan sägas vara den "goda" sidan av förföljelsen – om man nu kan tala om något gott i det sammanhanget. Den sammanhållning detta har medfört, har nämligen bidragit till att stärka och bevara traditioner, kultur och språk.

Men det finns också exempel på att zigenare, för att sluta att diskrimineras och för att kunna nå en bättre status i sina länder, har lämnat sina familjer och förnekat sitt ursprung. Bland Ungerns 600.000 zigenare kan till exempel idag omkring hälften inte längre tala romanes.

Om zigenisk kultur och levnadssätt motarbetades i det socialistiska Östeuropa, så hölls i gengäld också alla öppna yttringar av rasism mot zigenarna tillbaka. Locket låg på. Men i samma ögonblick som östblocket rämnade, så lyftes locket av.

En ny, kapitalistisk ordning och demokrati efter västeuropeisk modell skulle nu införas i de länge centralstyrda staterna. Det blev nu inte för alla det drömrrike man länge i smyg hade tyckt sig se på västeuropeisk TV. Brutala gangstergång, maffia och skrupulösa politiker med egna egoistiska ambitioner var inte sena att utnyttja den kaotiska situationen. För vanligt folk blev den nya ordningen snart nog ett bistert uppvaknande. Ekonomisk kris och politiskt kaos, där människor plötsligt blev arbetslösa och fattiga, skapade behov av syndabockar. Det blev zigenarna, som alltid stått längst ner på samhällsstegen, som utnämndes till syndabockar, nu när locket också lyfts av från den regeringskommenderade toleransen.

Helvetet är löst

Situationen är idag illa i alla de f.d. socialistiska länderna. För varje dag kommer nya rapporter om diskriminering och förföljelse. Zigeniska bosättningar har stuckits i brand, zigenare flyr från sina hem och det händer också att de lynchas och mördas.

I många av de nya statsbildningarna i öst förhindrar man systematiskt medborgarskap för zigenarna – trots att de ofta har levt där i århundraden. Tjeckien, det mest framgångsrika landet i Öst, och på tröskeln till EU, har t.ex. antagit en medborgarskapslag, som i praktiken utesluter majoriteten av de 70.000 zigenarna från medborgarskap.

Rumänien anses vara det land där förhållandena är värst – här finns också den största zigeniska befolkningen i Europa, allt mellan en halv miljon och tre miljoner – beroende på vem som räknar – myndigheterna eller zigenarna. I Rumänien finns, liksom i praktiskt taget alla f.d. socialistländer, starkt nationalistiska politiska partier med ren rasism på sina program.

Om det är illa i länder som Rumänien, Ungern, Slovakien, Bulgarien, Tjeckien – för att bara nämna några av dem som det mest har blivit känt om – så är det, för att citera ordföranden i Romani

Union, Zigenarnas världsråd, Rajko Djuric', i det forna Jugoslavien som helvetet är löst.

Här har det bott omkring en miljon zigenare i flera hundra år. Deras kultur – och då inte minst musiken – har haft en stark påverkan på livet i Jugoslavien. Det zigeniska språket romanes har också influerat språken och självt påverkats av de olika språken på Balkan.

I Wien har jag träffat den kände österrikiske romanesexperten Mozes Heinschink. Han har länge studerat hur det zigeniska språket alltsedan utvandringen från Indien för tusen år sedan har förändrats och utvecklats. Heinschink menar att romanes från att ha varit ett indiskt språk håller på att utvecklas till ett "balkanspråk". Romanes har fått avgörande impulser från jugoslaviska och grekiska – precis som dessa språk influerats av romanes. Vardagsspråket i länder som Serbien, Kroatien och Bosnien är tex fullt av vad Heinschink kallar "ziganismer".

Etnisk rensning

1981, under Titos regim erkändes zigenarna som nationalitet i Jugoslavien. Det innebär en status som är lägre än nation – zigenarna har ju ingen modernisation – men högre än etnisk grupp. Detta gav vissa sociala och kulturella rättigheter. I dag har de olika stater som uppstått i det f.d. Jugoslavien givit zigenarna olika status – ibland som etnisk grupp, ibland som nation. Men de flesta av deras rättigheter – och möjligheter – har tagits ifrån dem efter Titos död och Jugoslaviens sammanbrott.

I det forna Jugoslavien finns flest zigenare i Serbien (bara i Kosovo är de 200.000) och Makedonien, därnäst Bosnien–Herzegovina, Slovenien och Montenegro.

Alla siffror om zigenarnas antal i det forna Jugoslavien härrör från före kriget. I dag finns inga säkra uppgifter; klart är att den etniska rensningen särskilt drabbat – och drabbar – zigenarna. Redan i början av kriget skickades zigeniska män i Serbien som kanonmat till krigsskådeplatserna. När Slovenien som första land bröt sig ur federationen, och i april 1990 ordnade demokratiska val, hindrades zigenarna från att rösta, trots medborgarskap. I Slovenien uppges rasismen mot judar och zigenare vara starkare än i någon annan av de f.d. jugoslaviska republikerna.

Rapporterna från det grymma kriget talar om tre befolkningsgrupper – serber, kroater och bosniska muslimer. Men det saknas uppgifter om de många nationella minoriteternas situation, och i synnerhet om zigenarnas. Det finns rapporter om flyktingläger, där zigenare särbehandlas och diskrimineras av sina olycksbröder och – systrar, trots att de flytt från samma gemensamma elände.



*Bild ur Dodo von Randenborghs arkiv
Vi borde börja se på zigenarna som ett folk, inte som ett socialt problem, vilket är en vanlig attityd. Ser vi på dem som ett folk så erkänner vi också att de har samma mänskliga rättigheter som alla andra, rätt till sitt eget språk och sin egen kultur. Tyvärr tycks sådana självklara humanistiska krav inte vara populära i dag.*

Den svenske författaren Jonathan Freud, som besökte f.d. Jugoslavien hösten 1993, berättade att han i by efter by såg brända eller plundrade zigeniska hem. När han frågade deras serbiska eller kroatiska grannar vart zigenarna tagit vägen fick han inget svar.

Att många har flytt till Västeuropa vet vi – men inte hur många. I Sverige finns det bland de tusentals flyktingarna från f.d. Jugoslavien många zigenare – men antalet vet vi inte, eftersom de inte registreras som zigenare om de inte själva vill.

Öppet förakt

Medan det idag närmast är politiskt omöjligt att bemötas med respekt om man uttalar rasistiska åsikter om judar – åtminstone i Västeuropa – så går det bra att uttala förakt mot zigenare – i Västeuropa kanske huvudsakligen inom familjen eller i

bekantskapskretsen. Men i Östeuropa kan man vinna politiska segrar på en öppet zigenarfientlig politik.

Det gör t.ex. den fascistiska organisationen Vatra Romaneasca i Rumänien, som deklarerar att de vill ha ett "zigenarfrött Rumänien".

Det gör stora delar av massmedierna i Tjeckien. Butiker och restauranger skyltar med förbud mot zigenare och det rasistiska republikanska partiet har fått säte i parlamentet.

I Slovakien har självaste ministerpresidenten Meciar uttalat sig rasistiskt mot zigenarna.

I Ungern används "zigenarkriminalitet" som ett officiellt juridiskt begrepp. Där finns en känd dramatiker, som är parlamentsledamot, som pekar ut två grupper som ansvariga för den ekonomiska krisen i Ungern: judar och zigenare!

Den nationalistiska "väckelserörelsen" i många av de f.d. socialistiska staterna driver också fram en omvärdering av gamla fascistiska politiker från andra världskrigets dagar. De var antikommunister, inte fascister, säger man nu. Dessa gamla makthavare tvekade inte att hjälpa Hitler med att ange judar och zigenare, som samlades ihop och sedan mördades på platsen eller transporterades till koncentrationsläger. Merparten av de minst 500.000 zigenare som mördades i den nazistiska förintelsen var från ockuperade eller vänligt stämnda stater i Östeuropa.

EU – en välfärdsmur

I Rumänien får nu t.ex. marskalk Antonescu, avrättad för krigsförbrytelser 1946, upprättelse. På 45-årsdagen av hans död beslöt till och med parlamentet att hedra den fruktade diktatorn med en tyst minut! När Antonescu massdeporterade rumänska zigenare till Ukraina, där 36.000 av dem dog av svält eller avrättades, säger man idag att det var för att han i själva verket ville rädda dem från Hitlers koncentrationsläger!

I Ungern hävdar en känd historiker att antalet ungerska zigenare som dog under andra världskriget inte alls var 28.000, som man hittills sagt officiellt. I själva verket var det bara några hundra, säger han. Samme historiker förnekar också, efter känt mönster, att koncentrationslägren var förintelseläger.

I dag flyr många zigenare från förföljelser i sina hemländer i öst. I väst möts de av en ny järnridå, en välfärdsmur som EU har byggt upp. Tiotusentals rumänska zigenare har flytt till Tyskland. Tyskarna betalar nu massor med amerikanska dollar till Rumänien, om de placerar pengarna i utbildningsprogram för zigenare som återvänder. I många väststater tycks myndigheterna betrakta det som drabbat zigenarna i deras hemländer som "trakas-

serier", inte som förföljelser mot folkgrupp. Trakas-serier är inte tillräckliga flyktingskäl enligt de internationella konventionerna.

Bygg broar för att förändra

Det här handlar mest bara om elände och hopp-löshet. Finns det inget positivt att säga om zigenar-nas situation i världen, kan man undra.

Det vet jag inte. Men vi kan ju börja med att se på zigenarna som ett folk, inte som ett socialt problem, vilket är en vanlig attityd. Ser vi på dem som ett folk så erkänner vi också att de har samma mänskliga rättigheter som alla andra, rätt till sitt eget språk och sin egen kultur. Tyvärr tycks sådana självklara humanistiska krav inte vara populära i dag.

Själv har jag några egna inre bilder som ger mig hopp.

En är från i april förra året, när jag stod på det stora kusliga fältet i Auschwitz-Birkenau i Polen tillsammans med fyra allvarliga och tysta zigen-ska män från Malmö. Med en bukett med blå, gröna och röda blommor, färgerna i det zigen-ska folkets flagga, ville de hedra alla kända och okända zigen-ska bröder och systrar som dog i förintelsen här. Det var ett tungt och svårt ögonblick. Men det fanns samtidigt ett hopp om en annan, bättre framtid, där zigenare utbildar sig och skaffar sig kunskaper och kan leva tillsammans på lika villkor med majoritetsbefolkningen i de länder där de bor.

En annan hoppfull bild är den zigen-ska teatergruppen Pralipe från Skopje i Makedonien. De befinner sig sedan några år i exil i Tyskland. I Mulheim verkar Pralipe tills vidare och därifrån turnerar de också i Europa. De har blivit inter-nationellt uppmärksammade för sina uppsätt-ningar ur den klassiska världsdramatiken, som de spelar på romanes. Pralipe vill visa att zigenarna är en del av vår gemensamma europeiska kultur, att zigenarnas bidrag till kulturen inte bara är folk-loristisk sång och dans.

En av skådespelarna i Pralipe heter Baki Hasan. Han är svensk zigenare och har just avslutat sin översättning till romanes av August Strindbergs pjäs Till Damaskus. Pralipe ska sätta upp pjäsen och har för avsikt att också komma hit till Sverige och spela den.

Hoppet för framtiden är de här broarna. Men det är nödvändigt att vi använder dem från båda håll.

Irka Cederberg

"Samhället planeras för medelålders män med svaga ben och stort behov av ensamhet – i sin bil."

Viveca Berntsson, Boverket

ROMERNA – ETT FÖRFÖLJT FOLK

Romerna, zigenarna, kommer ursprungligen från norra Indien, Pakistan. Där tillhörde de övre samhällsskikten.

Men i samband med religionskrig mellan hinduer och muhammedaner i Indien och Indiens islamisering utvandrade delar av den zigeniska befolkningen till Afghanistan. Detta hände i slutet av 700-talet och på 1100-talet.

I mitten av 1300-talet kom zigenarna från Afghanistan till Europa. Från 1512 finns de första säkra uppgifterna om zigenare i Sverige.

Eftersom zigenarna var så beresta var de till att börja med populära gäster vid hov och furstehus i Europa. Men när zigenarna skulle stanna för gott, blev det svårare. De fick inte köpa mark för att bruka jord. Skråväsendet och köpmansgillena hindrade dem att arbeta som hantverkare eller köpmän. På landsbygden kunde de i alla fall försörja sig som bl.a. kopparslagare och hästhandlare. Kvinnorna fick ägna sig åt att spå hjälp av kortlekar och i hand, en konst som kommer ifrån Indien. En del kunde försörja sig som artister eftersom zigenarna hade en rik musik- och danstradition.

I slutet av 1400-talet och i början av 1500-talet, inkvisionens och häxprocessernas tid, började en systematisk förföljelse av zigenarna i många europeiska länder.

I Sverige liksom på andra håll var det kyrkan som gick i spetsen för förföljelserna. En allmän zigenarförordning utfärdades i Sverige 1637. Alla manliga zigenare som påträffades den 8 november det året skulle hängas, medan kvinnor och barn skulle förpassas ut ur riket. Några belägg för att zigenare verkligen dödades lär inte finnas, men man vet att zigenare utvisades både till Tyskland och Finland. De zigenare som utvisats till Finland tvingades göra krigstjänst för svenska armén.

Det hårda livet för zigenarna i Europa har fortsatt. Först 1982 erkände Tyskland att nazisterna förföljde och mördade zigenare. Över en halv miljon zigenare utrotades under andra världskriget av den tyska militärmakten, av dem många som bott i östeuropeiska länder, där de länge haft en fristad.

GA

Källor: Farzaneh Yahyapour: Zigenarna – deras värld är en värld i en annan värld, Göteborgs Universitet, institutionen för kulturgeografi, 1996.

Bra Böckers lexikon, 1982.

NORGE GÅR MOT CHOCKROSA

Norska deckarförfattarinnan Anne Holt är utsedd till Norges justitieminister – ett sensationellt val enligt henne själv och massmedia.

– Men döm mig inte ännu, utan ge mig en chans. Jag måste få tid att lära mig först.

Anne Holt var inbjuden till årets bokmässa i Göteborg för att delta i seminariet *Den norska deckaren – bäst i Norden*. Hon har skrivit tre deckare som översatts till svenska: *Blind gudinna*, *Demonens död* och *Saliga äro de som törsta*. Huvudpersonen är den lesbiska kriminalinspektören Hanne Wilhelmsen som kör en chockrosa Harley Davidson. Jämställdhetsperspektivet saknas inte i böckerna.

– Men böckerna är inte politiska, säger Anne Holt, som bara dagen innan bokmässan blivit utsedd till justitieminister.

Anne har varit starkt engagerad i rättvisefrågor och speciellt flyktingpolitik, men medlem i det socialdemokratiska partiet hade hon bara varit i sex timmar innan hon blev utsedd att ingå i regeringen. Hon är juridiskt skolad och har arbetat som åklagare av lägsta rang. Att säga att norsk flyktingpolitik är rasistisk, gör hon inte längre.

– Det finns vissa spelregler som jag nu måste anpassa mig till. Men jag lovar att försöka att inte bli som den vanlige politikern som döljer sin nervositet bakom ett glatt och innehållslöst uttalande – som är lättast att använda.

– Norsk invandrar- och flyktingpolitik har varit rasistisk i sin funktion. Jag menar att politikens avsikt inte varit rasism men följderna har blivit det. Detta finns det bevis för i statistiken.

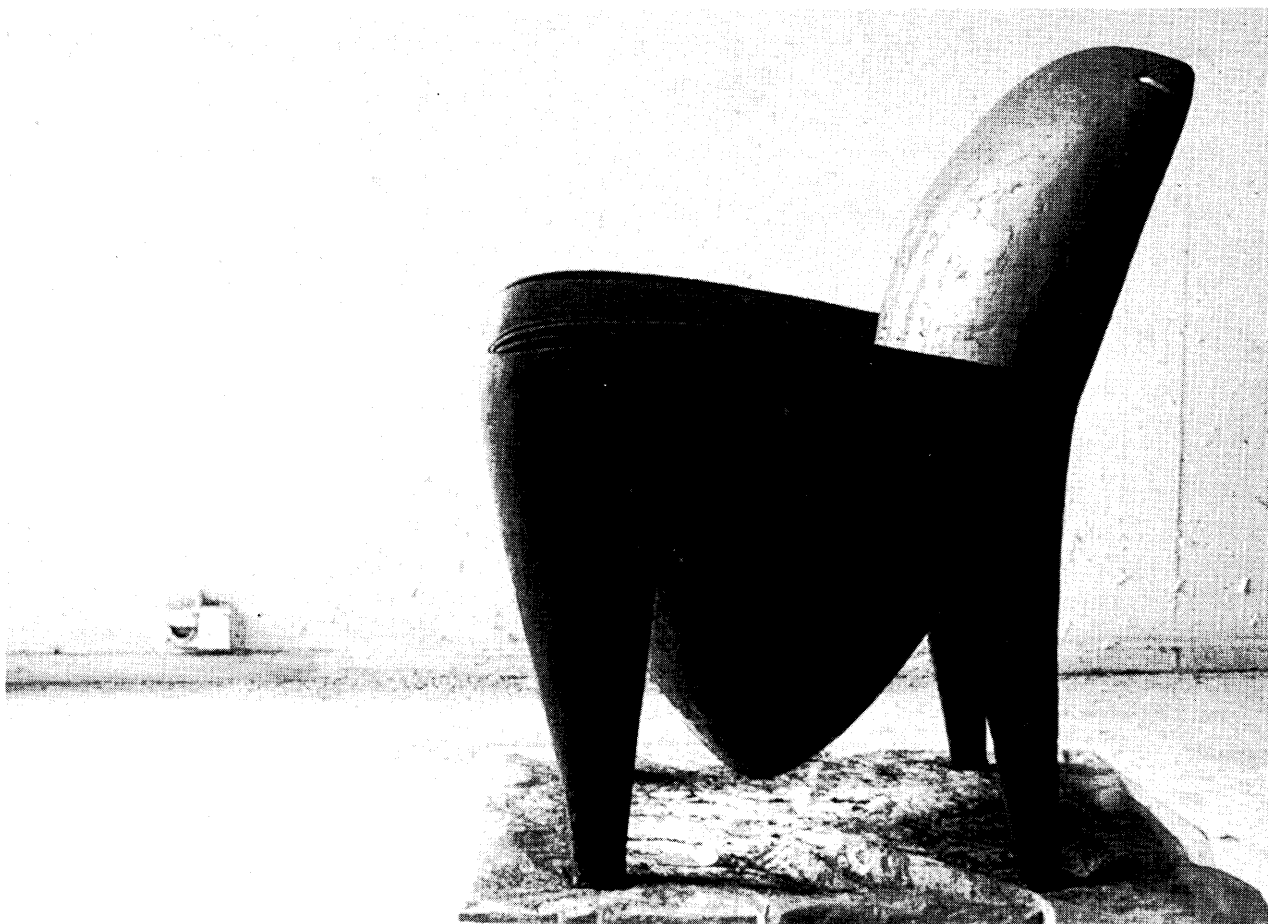
Den allra första arbetsuppgiften som Anne Holt tänker ta sig an är att lusläsa Schengenavtalet. Nästa kriminalroman får vänta lite, även om den nästan är klar.

– Men min författarbana tar aldrig slut, jag har bara mindre tid för den nu.

I Annes första deckare är justitieministern bov och tvingades avgå. Förhoppningsvis går det bättre för henne själv; det är en spännande regering Norge nu har fått med en speciell planläggnings- och utvecklingsminister. Lite mer åt vänster än Persson & Compani, kanske kan de leda Norden in på andra tankar.

GA

Konstnärsporträttet



Fåtölj. Venus födelse. Betong och vatten. 1993.

Berit Lindfeldt

I Berit Lindfeldts konst kan man uppleva utsatthet och bräcklighet, men också värme och stillsam humor.

Till att börja med efter utbildningen på Slöjdföreningens skola och på Valand i Göteborg, gjorde hon figurativa skulpturer och hämtade sina modeller från arbetslivet och från dem hon hade omkring sig. I små ler- och bronsskulpturer, svetsade plåtskulpturer och reliefer gestaltade hon rörelsen hos en figur, t.ex. en kvinna som böjd skrubbar rent inuti en liggande tunna, eller sträcker på sig för att njutningsfullt dricka ett glas vatten i en paus i arbetet.

Under en period studerade hon figurers rörelse i vatten, simmande och deras former över och under vattenytan. På ett allt mer abstrakt sätt sökte hon ge gestalt åt själva formen.

Materialen gav nya möjligheter att förändra formen. Betong kom att bli ett formbart och följsamt material för henne. Hon började också klippa i plåt, men svetsade inte längre ihop delarna, utan de rostiga plåtbitarna fogades omsorgsfullt samman med knutar av järntråd – ett moment hon kunde utföra direkt i ateljén.

De hopknutna skulpturerna blev till ömtåliga "byggen" i organiska former med olika rumsligheter, och ger känslan av mänsklig – sårig – vävnad lagad av till synes mjuk tråd. Så fyllda av känsla och liv är dessa plåtskulpturer.

I höga stoder växer hennes konstverk uppåt, som en slags vegetativa former eller torn med en mjuk struktur i ytan på betongen eller de hopfogade bronsplåtarna.

I ren form och ett förenklat uttryck, har hon nu arbetat efter ett nytt tema, där allvaret är förenat med humor. "Venus födelse" har hon skapat som en brunmålad betongfåtölj i mjuka runda former. Sitsen har en grop i mitten fylld med vatten. Fåtöljen ser från sidan ut att vara havande, med den nedsänkta sitsen som en tjock mage. Den har blivit förmänskligad. En annan stol har också blivit kropp: i ryggstödet anar man en bröstorg, och också i sitsen avtecknar sig svagt, som under tyg, ben, som når ner till golvet. Stolen har en så sensibel och ren form att den får mig att tänka på tidiga egyptiska skulpturer. Så också en liten huvudpall, som är så ömsint formad att jag genast vill lägga mitt huvud till vila på den.

"Markkatedral" i betong är lik en hässja uppvuxen under krattad sand, som ett sandslott med det fördolda rummet som en hemlighetsfull vacker byggnad under ytan. Denna kärleksfulla och rofyllda poetiska ton är utmärkande för Berit Lindfeldts verk. Hon är en konstnär som ger liv åt förstenad materia.

Lena Boëthius

Debatten fortsätter om tantmaffian!

Tantmaffia – jag?

Jag måste erkänna att jag kände mig ganska träffad när jag läste Marie Ericssons och Mia Hanströms anklagelse i förra numret av Vi Mänskor.

”De etablerade ’kvinnosakskvinnorna’ /.../ har skapat sig tolkningsföreträde för vad kvinnor vill, kan eller törs – kanske utan att verkligen lyssna på hela gruppen kvinnor. Framför allt har man inte hört sammat unga kvinnor eller tonårstjejer. /.../ Vi har märkt att de äldre har hittat sin organisationsform och frågor som de vill driva och de yngre sina. Kanske ser man, medvetet eller omedvetet, inget behov av att öppna sig för andra åldersgrupper.”

Först blev jag irriterad. Vi som kämpar så för att få med oss ungdomen! Vi har verkligen försökt! Men de unga tjejerna är inte intresserade! De tycker ju att de är jämställda, att jämställdhet är något självklart. Men vänta bara, tänker jag, vänta tills ni sitter där med småbarn och heltidsjobb och saknar dagisplats och inflytande. Då förstår ni kanske att dagens förhållandevis jämställda samhälle är något som generationer av kvinnor före er har kämpat fram!

Men Marie och Mia har ju rätt. De unga kvinnorna kommer inte till oss. De är minsann mycket mera medvetna än jag var, men de väljer att engagera sig i andra frågor och på annat sätt än den etablerade kvinnorörelsen. Själv kunde jag absolut inte tänka mig att bli kvinnosakskvinna när jag var ung.

Kvinnosak var liktydigt med fula, frustrerade fruntimmer, trodde jag, blåstrumpor som säkert bara behövde en man. Dagens unga ser kanske på oss på samma sätt?

Jag tycker att ungdomen är bra, och det vore skönt om vi kunde hitta vägar att samarbeta. Det är klart att de som är unga idag inte orkar engagera sig i t.ex. pensionsfrågan, även om den sakligt sett kommer att inverka på deras egen ålderdom. Men ålderdomen är så långt borta när man är sjutton! Vad jag däremot inte förstår, är pensionärer som slutar intressera sig för dagisplatser och skolfrågor och allt annat som angår de yngre, och som bygger upp motsättningar mellan sina egna intressen och ungdomens, istället för att slå mot den gemensamma fienden.

Det är så lätt att förringa ungdomarna när de kommer med sina förslag och idéer. ”Men lilla vän, det där provade vi och misslyckades med för tio år sedan!” Kanske var vi tio år för tidigt ute? Låt ungdomen försöka själva och göra sina egna erfarenheter, på gott och ont.

De unga tjejerna ska i alla fall veta att de är mycket välkomna den dagen de inser att kvinnokampen måste fortsätta. Det tar tid, och det kräver uthållighet. Men unga systrar – tillsammans blir vi starkare!

**Aase Bang, ordförande
i Svenska Kvinnors Vänsterförbund**

Fortsätt gärna debatten! Skriv till: Vi Mänskor, Linnégatan 21, 413 04 Göteborg.

Nästa nummer av Vi Mänskor

En fantastisk utställning om att föda barn visas på Stockholms stadsmuseum mellan den 5 oktober 1996 och 31 mars 1997.

Har du inte möjlighet att se den, så kan du läsa om den och mycket annat i nästa nummer av Vi Mänskor!

Kvinnobulletinen – röd men snart död!

Vill du veta vad du gått miste om? Sätt in 120 kr på postgiro 85 04 72-2, så får du hela årgång 1996 med fyra nummer och en bok med vår kåsör Vaksamma Vendelas värsta godbitar. För tidigare nummer, ring 08-756 94 97.

Kvinnobulletinen läggs ned

Jo, det är sant, och en epok i kvinnorörelsens historia är slut. Kvinnobulletinen och dess ägare Grupp 8 har betytt oerhört mycket för den politiska debatten i Sverige. Många, många är de kvinnor som fått sin första skolning i feminism genom Grupp 8 och Kvinnobulletinen.

Det var tidningens egen redaktion som föreslog nedläggningen, och Grupp 8 gick med på det. Tidningen har inte sämre ekonomi än vanligt, ingen konkurs hotar och redaktionen tycker att Kvinnobulletinen egentligen behövs mer än någonsin.

– Vi lägger ner medan vi är levande, det är ganska bra tycker vi, berättar Kvinnobulletinens Inga-Lisa Sangregorio. Det är vårt eget beslut, vi ville inte starta någon kampanj för tidningen. Vi är trötta på ovärdiga arbetsvillkor, vi har ingen redaktion, vi gör arbetet på kvällar och helger hemma hos varandra, vi tigger bilder och annat, vi kan inte arvoda någon. Allt detta gratisarbete är i längden slitsamt. Och det är ett misslyckande att vi inte lyckats få andra villkor nu när tidningen är inne på sitt 26:e år.

Men den främsta anledningen till att redaktionen inte längre vill fortsätta är att antalet prenumeranter stadigt sjunker. Den trogna läsekrets som finns räcker inte till. Den kraft som finns i redaktion och övriga runt tidningen har helt och hållet gått åt till att göra tidningen. Det har inte funnits någon kraft kvar för att marknadsföra och sprida den.

– Jag känner sorg, men står för beslutet att det är riktigt att lägga ner tidningen, säger Inga-Lisa Sangregorio. Men jag kommer att sakna möjligheten att få skriva som det egentligen är, att skriva det som är sant. Det är viktigt när den mediala eliten sätter sig på sina höga hästar.

Sista numret och framtiden

Kvinnobulletinens sista nummer kommer lagom till jul, där ska gammalt och nytt blandas till en stor tack- och avskedsföreställning. Redaktionen erbjuder också intresserade att köpa gamla nummer, Vendelas värsta och en diskett med sökregister över samtliga artiklar. Oundgängligt för alla som vill ha tillgång till den nya kvinnorörelsens historia. Samtidigt som Kvinnobulletinen läggs ner verkar det gå ganska bra för den nya tidningen Bang.

– De har gjort bra saker och är ett positivt tillskott, även om de är mer teoretiska än vad vi har varit. De är ju knutna till universitetet och har andra resurser vad det gäller lokaler och sånt. Och så är de yngre och har en annan uppbackning på de stora tidningarnas kultursidor än vad vi fått. Sånt är viktigt.

Inga-Lisa Sangregorio kan själv tänka sig att nu engagera sig mer i arbetet mot arbetslösheten, trots att hon själv inte är arbetslös. Det är provocerande att det i dag anses vara de arbetslösa som är ett problem, inte arbetslösheten, anser hon. Därför är hon väldigt glad över det initiativ som har tagits av en grupp arbetslösa kvinnor. De protesterar mot orättvisorna och vägrar att finna sig i den situation som de befinner sig i.

– Vi måste bevara klassperspektivet, det har kommit väl många prinsessor som åker snålskjuts på feminismen. Nu när vår kraft inte längre kommer att gå åt till tidningen, så får vi väl se vad Grupp 8 kan ta itu med istället, avslutar Inga-Lisa Sangregorio.

Text och bild: Anita Andersson-Stenfors



Inga-Lisa Sangregorio.

Sisters i London saknar unga sysstrar!

Megan Dobney, designer och formgivare av trycksaker och tidningar, fackligt aktiv, redaktör för Vi Mänskors brittiska systertidning Sisters, är trött. Trött på slitet inom kvinnorörelsen, där de yngre inte hjälper till, men framför allt trött på den konservativa regeringen.

Det är nästan omöjligt att diskutera sakfrågor och politik i Storbritannien i dag, man har pratat färdigt, försökt allt, gett upp helt enkelt. Kvinnorörelsen, fackföreningarna, de arbetslösa och de hemlösa i Storbritannien har bara ett mål just nu – att få bort den konservativa regeringen, som är inne på sitt 18:e regeringsår. Det är en ny regering som gäller, en regering som det går att kommunicera med. Alla räknar med att Labour ska vinna valet, som kommer att genomföras före sommaren 1997. Precis alla ligger lågt, det är locket på för kritik mot Labourpartiet och dess ledare Tony Blair, valet måste vinnas och ingen vill splittra valarbetet.



– Vår organisation är ganska ung egentligen, men vi har för få unga medlemmar, säger Megan Dobney. För ett tiotal år sedan betraktades jag som ung och det gör jag fortfarande idag, fast jag är 44 år! Det är inte bra, jag vill gå åt sidan och ge plats för nya unga medlemmar. Men, var de ska komma ifrån kan jag inte säga.

Men ingen tror att Labour vare sig vill eller kan lösa alla problem som de konservativa ställt till med.

Barnomsorgen – en stötesten

Det största problemet för kvinnorna är att det inte finns tillräckligt med barnomsorg. Och det problemet har bara blivit värre och värre, under den konservativa regeringen.

Den vanligaste barnomsorgsformen är fortfarande att någon familjemedlem tar hand om barnen, ofta en mormor eller farmor. Men det fungerar inte längre som förut. Hela landet har genomgått en gigantisk omstrukturering, gamla industristäder överges av de yngre invånarna. Där finns inte någon framtid, många flyttar till storstäderna och har långt till familj och släkt.

Det finns dock childminders – kommunala barnvårdare. Men de är för få och dyra. I London är avgiften för ett förskolebarn idag 80 pund (cirka 820 kr i oktober 1996) per vecka och barn, det innebär att man måste tjäna 120 pund per vecka före skatt bara för att betala avgiften för ett barn. Det är väldigt många kvinnor som aldrig kommer upp till den lönesumman i det land, som har avskaffat minimilönegränsen och där inget kollektivavtal eller arbetsrätt finns.

– Kvinnor har inte råd med barnomsorg, säger Megan Dobney från National Assembly of Women (N.A.W), SKV:s systerorganisation. Jag har två skolbarn som går till en dagmamma på eftermiddagarna, det kostar oss 160 pund i veckan. Men både min man och jag har jobb, så vi klarar det.

Megan Dobney arbetar som designer och formgivare av trycksaker och tidningar. Hon gör mycket jobb åt den brittiska fackföreningsrörelsen, där hon också har många förtroendeuppdrag. Det viktigaste är att vara ordförande i TUC:s kvinnokommitté för sydöstra England inklusive London.

TUC betyder Trade Union Congress och är den centrala fackliga organisationen i Storbritannien. Fackföreningarna har inte delat upp sig som i Sverige med ett LO och ett TCO, man har en enda central organisation.

På sin fritid är Megan Dobney också redaktör för Sisters, National Assembly of Women's (N.A.W) egen tidning.

– Vår organisation är ganska ung egentligen, men

vi har för få unga medlemmar. För ett tiotal år sedan betraktades jag som ung och det gör jag fortfarande idag, fast jag är 44 år! Det är inte bra, jag vill gå åt sidan och ge plats för nya unga medlemmar. Men, var de ska komma ifrån kan jag inte säga.

Megan Dobney berättar att N.A.W. har få medlemmar under 45 år och att hon och andra medelålders medlemmar börjar bli ganska uttröttade på och uttråkade av det vanliga föreningsslitet. Ett stort problem är också att de traditionella mötes- och umgängesformerna inom organisationerna och politiken är så fruktansvärt tråkiga.

Värna om de medelålders

– Sjänt står vi systrar inte ut med längre, på våra möten har vi trevligt. Dricker vin och umgås verkligen med varandra. Vi har så mycket att prata om och att lära av varandra, många i den stora gruppen medlemmar som är i 60-årsåldern har ju historiska erfarenheter och kunskaper som är intressanta och viktiga. De är ofta kvinnor som har varit först, de har gjort banbrytande insatser. Vi måste lyssna mer på dem och prata mer med varandra.

De frågor som är viktiga för N.A.W. förutom

rätten till arbete och barnomsorg är att kämpa för rätt till abort och internationellt solidaritetsarbete. Det finns en stor antiabortkampanj i Storbritannien där rättigheterna har försämrats. Kvinnorörelsen engagerar sig hårt.

– Men det är inte riktigt min sak längre som privatperson, tycker Megan Dobney. Även om frågan är viktig och kvinnorörelsen måste jobba med den precis som med många andra allvarliga frågor. I min ålder är man fortfarande i god form och har man jobb så är livet ganska bra. Barnen har blivit större och jag trivs med mitt liv. Men vi medelålders är så trötta på att hålla saker igång, det får inte bara vara hårt arbete i våra organisationer och i våra liv. Vi måste få ha roligt också samtidigt som vi vill använda våra kunskaper och stora kapacitet.

Megan Dobney antyder att hon nästan känner sig utnyttjad, hon orkar inte längre slita och slita. Var finns de yngre som kan fortsätta med kvinnorörelsens jobb, frågar hon? Kvinnobulletinens Inga-Lisa Sangregorio talar om prinsessor som åker snålskjuts på feminismen. Det är helt klart att frågan är brännande aktuell på många håll.

Text och bild: Anita Andersson-Stenfors

Radikala feminister måste stå för kontinuiteten

Det blåser motvind i Europa. Med den nya ekonomiska ordningen, har jämställdheten tagit kliv bakåt. Men det finns de som strävar emot. Ett europeiskt nätverk, för kvinnor knutna till radikala, feministiska tidskrifter bildades i Düsseldorf i september.

Med på första mötet är representanter från Vi Mänkor, Wir Frauen (Tyskland), Femme Swiss (Schweiz), Clara Magazine (Frankrike) och Vrouwen (Holland).

Alla, med undantag för Clara Magazine, arbetar under väldigt knappa ekonomiska förhållanden.

– Varje nytt abonnemang är en utmaning att fortsätta, säger Ingeborg Nödinger från Wir Frauen.

Wir Frauen bröt sig 1990 loss från den tidigare ägaren, SKVs systerorganisation. Tidningens ekonomi bygger till stor del på donationer.

I Frankrike är aktiviteten större. Veckan innan nätverksmötet hade 40.000 personer demonstrerat i

Paris mot den pågående backlashen.

Clara Magazine ägs liksom Vrouwen och Vi Mänkor av organisationer knutna till Kvinnors Demokratiska Världsförbund (KDV). Femme Swiss startades av en enskild kvinna 1912.

Nätverksrepresentanterna enas om att stötta och hjälpa varandra t.ex. genom att utbyta artiklar och ge varandra information i olika frågor. Ett första samarbete är uppropet för Leyla Zanas, se sid.

Tidskriftsrepresentanterna söker efter motiv till att fortsätta kämpa i motvind i denna mediavärld som annars är totalt dominerad av manligt ägande och normer.

– Kanske är vår uppgift att stå för kontinuiteten, det får inte finnas något avbrott i kvinnokampen, då blir det så mycket svårare att organisera den igen, sa Ingeborg Nödinger.

Men huvuduppgiften är trots allt att beskriva och diskutera skeendena i samhället ur ett radikalt kvinnoperspektiv som behövs för jämvikten.

GA

Lär av Monas misstag

Vi är många som, när vi ser och hör Göran Persson, undrar hur det blivit om vi i stället fått Mona Sahlin som statsminister. Hade hon hållit sig till det diplomatiska protokollet i Beijing eller hade hon också prisat stabiliteten och framåtskridandet i det kinesiska samhället? Kanske hade hon i stället sabbat Ericssons miljardorder genom att tala om aborterade flickfoster och brist på mänskliga fri- och rättigheter.

Sahlin och Persson hör båda till de så kallade förnyarna inom socialdemokratin. De är pragmatiker snarare än ideologer. De beskylls båda för att vara okunniga, ytliga och opportunistiska. Persson döljer inte sin förtjusning i makten. Han har sin pondus och hör självklart till patriarkatet.

Mona Sahlin är inte lika lätt att etikettera. Hon berättar i sin bok *med mina ord* om sitt liv, sin politiska karriär och dess dramatiska slut. Som litteratur betraktad är det kanske inte någon bra bok. Språket är platt. Djupare analys av personliga och politiska skeenden saknas. Men hon berättar en historia om massmedias roll i det politiska spelet som är spännande, chockerande och lärorik.

Har gjort en könsresa

Det som kallas den politiska klassen i Sverige består av funktionärer och politiker i arbetarrörelsens alla organisationer och deras familjer. Barnen börjar i Unga Örnar, fortsätter sin skolning i SSU och lär sedan åka gräddfil till fina uppdrag och jobb inom Rörelsen och regeringskansliet. Mona Sahlin tillhör från födseln denna klass. Hon har alltså inte någon numera så populär klassresa att stoltsera med men kompenserar denna brist med att berätta om sin *könsresa*.. Med det menar hon dock inte att hon bytt kön utan att hon kommit till insikt om att det privata är politiskt, att upplevelser av missfall, barnafödslar och annat i kvinnolivet påverkat hennes politiska tänkande. Könsresan tycks dock inte varit något som fördröjt eller försvårat för henne på den politiska banan. Hösten 1995, vid 38 års ålder var hon vice statsminister och huvudkandidat till posterna som partiledare och statsminister efter Ingvar Carlsson.

Då inträffade något. Kampanjen Mosa Mona sattes igång. Vi följde den då dag för dag i tidningarna och i TV. Den kulminerade i en *time out* på

Mauritius och sedan hennes avgång som minister. Hur sattes kampanjen igång och varför? Kunde opinionen mot henne inom partiet inte hitta något mer hedervärt sätt att driva sin sak på? Och hur kunde press och TV driva en sådan hetsjakt? Dessa frågor får inget tillfredsställande svar i boken. Att i efterhand läsa hennes egen redogörelse för händelserna gör det hela än mer bisarrt.

Borde ha bättre markservice

Mona Sahlin tycks ha funnits till partiets förfogande dygnet runt. Hon har uppenbarligen inte prioriterat skötseln av den privata ekonomin, betalat räkningar i tid och använt regeringens betalkort på ett alltför pragmatiskt sätt. Men hon framstår definitivt inte som någon bedragare eller förskingrare. Den rättsliga undersökningen ledde inte heller till något. Min lite småsura läsareaktion var ungefär: ska man vara ute och flyga så mycket som hon får man allt se till att man har bättre markservice.

Per Unckel var en av Mona Sahlins hårdaste kritiker. Hans moraliska indignation var mått- och sanslös. Sedan visade det sig att han var den som verkligen hade använt regeringens betalkort till att låta staten betala sina privata resor. Media rapporterade om detta men gjorde aldrig någon stor sak av det. Kanske är hans beteende bara vad man förväntar sig av en moderat politiker i ledande ställning.

Mona Sahlins bok aktualiserar frågan om massmedias förhållande till socialdemokratin.



I boken Med mina ord skriver Mona Sahlin om sin könsresa. Det betyder att hon kommit till insikt om att det privata är politiskt, att upplevelser av missfall, barnafödslar och annat i kvinnolivet påverkat hennes politiska tänkande.

I fängelse för Leyla Zana

Trots protester sitter fortfarande Leyla Zana fängslad i Ankara. Genom att underteckna ett upprop kan man förklara sig villig att sitta en dag i fängelse istället för henne. Uppropet sker i Sverige, Tyskland, Frankrike, Holland och Schweiz. Dessutom blir det demonstrationer utanför de turkiska ambassaderna i dessa länder.

"Jag är 33 år gammal, 14 år har jag levt med förföljelser. Mina vänner blev torterade och dödade, bara därför att de ville leva i fred och demokrati med turkarna, på grundval av att den kurdiska kulturen och identiteten skulle respekteras. Jag älskar livet. Men min längtan efter rättvisa för mitt folk som lider i kampen om värdighet och frihet, är större. Jag kommer inte att böja mig för den turkiska inkquisitionen."

Leyla Zana i ett öppet brev före rättegången 1994

Den 8 december är det två år sedan turkiska statssäkerhetstjänsten fällde den skandalösa domen i den politiska åsiktsprocessen mot Leyla Zana och flera kurdiska parlamentsledamöter. Deras "brott" var högförräderi samt samröre med PKK-ledaren Abdullah Öcalan och att de vägrat svära den parlamentariska eden på turkiska utan velat uttrycka den på kurdiska vid inträde i parlamentet. Leyla Zana, en av tusentals politiska fångar, ska tillbringa 15 år i fängelse.

Agneta Norberg som har gett ut en skrift med viktig bakgrundsinformation skrev i Vi Mänskor nr 1 1995 om själva rättegången som hon bevistade.

Från tidskriften Wir Frauen kommer nu en vädjan att ansluta oss till en aktion för Leyla Zana. Genom att underteckna ett upprop förklarar vi oss villiga att sitta en dag i fängelset i Ankara i stället för Leyla:

Världsomspännande protester, hungerstrejker, demonstrationer och appeller har hittills inte räckt till för att få den turkiska regeringen att ge efter. Leyla Zana sitter fortfarande i fängelse.

Vi kräver av de ansvariga i Turkiet:

FRIHET FÖR LEYLA ZANA!

Från idag återstår fortfarande 4745 dagar i fängelse för Leyla Zana. För att förkorta hennes fängelsestid förklarar vi oss härmed beredda att gå i fängelse i Ankara och sitta en dag var i stället för Leyla Zana.

Namnunderskrifterna kommer att överlämnas till den turkiske statspresidenten Demirel, via den turkiska ambassaden. Detta ska ske den 8 december, årsdagen av domen mot Leyla Zana och De Mänskliga Rättigheternas Dag.

Tillsammans med Vi Mänskors systertidskrifter i Tyskland, Frankrike, Holland och Schweiz går vi ut med denna vädjan och med en uppmaning att demonstrera utanför de turkiska ambassaderna i våra länder den 8 december. Ställ upp!

Erni Friholt

Massmedia brukar kallas den tredje statsmakten. Mona Sahlin förstod kanske innebörden av detta. Hon hade länge vänskaps förhållanden med media. Hon tycks dock inte ha insett vilka trolösa vänner journalisterna var. Hon fick också erfara att kärleken till Partiet bara var besvarad så länge hon var en vinnare. När motvinden satte in kom ringa stöd och hjälp därifrån.

Kanske behövs det turbotjejer

Boken aktualiserar också frågan om hur dagens politiska ledare rekryteras. Tempot i samhällsutvecklingen är i dag mycket hårdare än för tjugo år sedan. Då kunde man tillsätta utredningar som fick hålla på i årtal och arbeta med sina uppdrag. Det fanns tid att diskutera olika frågor och att

reflektera. I dag behövs kanske turbotjejer av typ Mona Sahlin. Tjejer med drag under plåtåskorna som passar på att amma barnen under regeringssammanträdena, som trivs med att ständigt vara i rampljuset och som utan att tveka uttalar sig i alla ämnen.

Mona Sahlin har nu startat en ny karriär som professionell politisk pratör på frilansbasis. Hon kommer nog inte att lida brist på uppdrag. I det nya informationssamhället förväntas marknaden för prat att vara en av de mest expansiva.

Boken anbefalls som läsning till alla unga flickor som drömmer om att utmana männen och konkurrera om de politiska toppjobben. De bör lära av Monas misstag.

ba

DET HEMSKA ORDET. I S O L E R I N G

Porträtt av Marina Tsvetajeva

Marina till Boris Pasternak:

22 maj 1926. lördag

Boris!

*Min isolering från livet blir ohjälpligare. Jag
utoandrar, har utoandrat, med all min passion i
bagaget outlevd, inte som en skugga – av blodbrist, nej,
jag fick med mig så mycket av den att jag kan låta hela
Hades mjölka mig så mycket av den skulle få det att
tala, Hades!*

*Beviset – mitt förverkligande i livet. Så spelar man en
roll, utantill. Du känner inte mitt liv, ordet i dess
enskilda betydelse: livet. Och aldrig kommer du att
lära känna det ur breven. Jag är rädd att tala högt,
rädd att frammana ont, att föra olycka med mig. För
otack är jag rädd – kan inte förklara (...)*

Det är inte så många som hittills känner till hennes unika dikt, eller hennes dikters språk. I Sverige finns Marinas poesi *Med gröna ögon* (FIBs lyrikklubb -86) och *Rättfångaren* (Renässans -92) översatta från ryska av Annika Bäckström, som också översatt Marina Tsvetajevas tredje bok *Min ryska barndom*, prosatexter (Tidens Förlag -81). Nu, 1996 kom en bok till: Boris Pasternak, Rainer Maria Rilke, Marina Tsvetajeva, *Korrespondens 1926* (Ersatz) med översättning från ryska och tyska av Ola Wallin. Nyligen kom också en biografi över hennes liv.

Det var lycka i hemmet i Moskva, hos professorn i konsthistoria Ivan Tsvetajev och pianisten Marja Meyn, när de 1892 fick en liten flicka med gröna ögon, Marina.

1911, 19 år gammal, gav Marina ut sin första diktsamling *Kvällsalbum*, som lovordades av kända och stränga kritiker. Samma år gifte hon sig med den 18-årige poeten Sergej Efron som redan fått sin första bok utgiven.

När inbördeskriget bröt ut 1917 befann sig Marina med två små barn på Krim. Familjen återvände till Moskva, mannen blev officer och deltog i kriget på "fel sida". Marina var ensam hemma under en regim som hon inte kunde acceptera, och dessutom utan arbete. Hon blev socialhjälpsmottagare. Men det hjälpte inte, på vinden av ett hus fanns hennes ständigt hungriga barn, Irina och Ariadna. Irina dog på barnhem tre år gammal. Hungrig och utan sin mamma.

Isolering!

1922 sökte Marina utresetillstånd och fick det – Berlin, Prag, Paris...misär, exil, isolering... Hon stickade, svalde tårar och skrev varje dag: dikter, dagbok och breven. Breven till Rilke (Tysklands störste poet) till Pasternak, (som skrev Doktor Zjivago).

Hennes poesi är smärta, kärlek, kraft, renhet:

*I augusti – astrar,
stjärnor – i augusti,
vin i klasar,
i augusti!*

*Fullmatat och tungt av vällust
leker du med maktens äpple
som ett lyckligt barn, augusti.
Som en smekning över hjärtat
går din furstliga benämning:
Tsar! – Augusti!*

*Sena kyssars månad, sena
rosors, sena blixstars!
Stjärnfalls månad –
o, augusti! – månad
då det regnar stjärnor!*

Marinas poesi är levande natur, skapandets början.

1935 i Paris träffar hon Pasternak och förhör sig om möjlighet att återvända hem. Hon får reda på att Osip Mandelstam befann sig i arbetsläger. Man kan inte återvända.

1937 var hon ensam med sonen Georgij. Hennes man Sergej Efron var försvunnen. De flesta av hennes vänner lämnar henne och hon åker till Moskva. Dottern Ariadna var redan i arbetsläger...

Vem ska läsa Marinas dikter i Moskva?

Hon översatte, publicerade något, fick lite pengar. När tyskarna 1941 anföll Sovjetunionen tog hon sin son och reste från Moskva till Elabuga.

Marina Tsvetajeva försökte att överleva en augusti till ... Men den tredje augusti 1941 vid 49 år hängde hon sig ...

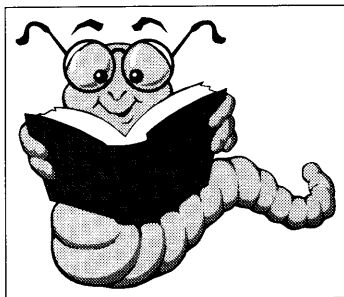
Behöver man undra varför? Isolerad och rädd under en stor del av sitt liv.

Ett krig till, nej tack! Exil vid 49 år, nej tack.

Augusti är stjärnfalls månad.

Text och illustration: Saida Malkoc-Trnka





Om böcker

.....

**Red. Eva Borgström och
Anna Nordenstam,
Kvinnovetenskapens vadan
och varthän. Rapport från
en konferens,
Göteborgs universitet 1996**

För den som vill hålla sig underrättad var kvinnoforskningen befinner sig just nu kan med fördel läsa denna samling texter från en konferens arrangerad av forskningsprogrammet Kvinnligt-Manligt i Göteborg. Antologin diskuterar vad som utmärker kvinnoforskningen i dag, vilka frågor som är besvarade, och vilka utmaningar som finns i framtiden.

Textförfattarna arbetar inom olika områden och är knutna till olika universitet, inte bara i Sverige. De flesta texter är skrivna på svenska, några på engelska. Boken kan beställas för 100 kronor + porto hos Institutionen för Kvinnovetenskap i Göteborg, tel. 031-773 41 90.

Lotta Wide

.....

**Saida Malkoc-Trnka,
Frusna Bilder
Ark & Konst 1996**

Diktsamlingen *Frusna Bilder* är poeten Saida Malkoc-Trnkas första, sedan flykten från Bosnien, publicerade bok på svenska.

I Bosnien har Saida Malkoc-Trnka sex diktsamlingar bakom sig. Den första *Dikter* utkom 1978. Under de knappt fyra år skribenten bott i Sverige har hon trängt långt in i svenska språket. Diktsamlingen består av fem

sviter: *Frusna Bilder*, *Rysningar*, *Linnégatan*, *Den vanliga kärlekens dikter* och *Jag*. Den har ett vackert bildspråk. Bakom toner av vemod och skira partier lyser styrka fram som t.ex. i denna strof ur den femte sviten *Jag*:

*jag är den vägg / som är kvar /
efter det rasade huset*

Även illustrationerna är gjorda av Saida Malkoc-Trnka, som har många strängar på sin lyra. Jag ser fram emot vidare publikation av Saida från Zenica som färdats över Vintergatan till Linnégatan.

Kerstin Moberg

.....

**Siri Aldrin,
Sammelsurium
Piteå 1996**

Skriften består av 66 dikter av Siri Aldrin och 11 akvareller och teckningar av Mari-Ann Wiklund-Kristiansen.

Måste man omnämna sådana "dikthäften"? Ja, det finns orsak till det. Siri Aldrin har en aktiv relation till livet. Hennes rika liv är redan en fin dikt och garanterar oss ärlighet och upplevelse. Med sina 80 år når hon diktens form. Redan titlarna i hennes poesi skildrar henne som en värdefull person, från Sägverksbygd, Vågora, Islossning, Melankoli, Vårglädje, Änder till dikterna *Hasard*, *Sverige* och *EU* (före folkomröstningen), *Kontentan* av *EU-medlemskap*, *Statsskulden*, 1993... *Dubbelmoral*. Alltså, den kvinnan lever. Hon arbetade i Furunäsets sjukhus som mentalskötare under många år. Sina åsikter om livet har hon uttryckt

genom insändare på sidorna i Piteå-Tidningen. Hon är aktiv medlem i Svenska Kvinnors Västerförbund.

Siri Aldrin ser skrivandet som terapi och ett sätt att berika livet. Allt är naturligt och rinnande i hennes poesi, allt är enkelt och värdefullt och friskt:

*Varje dag någon ljuspunkt / trots
allt / samla dem / ge dem / gestalt*

förmedlar författaren ur sin rika erfarenhet. Ett dikthäfte ur godhet har vi fått, tack Siri. Häftet är berikat med handen av hennes dotter, Mari-Anne, subtila akvareller och fina teckningar går ihop med poesi, till och med de kan bli som poesi i sig.

Saida Malkoc-Trnka

.....

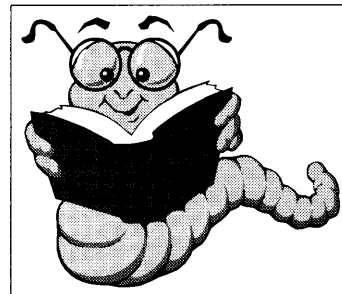
**En brevväxling mellan sju
Rinkebytjejer och plogbills-
aktivisten Pia Lundin i
samarbete med författaren
Gunilla Lundgren,
Fängelsebrev
Verbum förlag 1996**

"Ingen kan förstå hur hemskt kriget är", skriver 13-åriga Jenaviv i sitt brev till Pia Lundin i fängelset. "De flesta verkar inte bry sig, faktiskt."

Och Sidar, en kurdisk flicka skriver: "Tänk om folk som lever mitt i kriget får reda på att det finns en sådan person som Pia, vad glada de skulle bli! Då skulle de inte känna sig helt övergivna."

Liksom Jenaviv kommer Sidar från ett land i krig. De två har träffats och blivit vänner här i Sverige. Jenaviv är kristen och

Om böcker



Sidar muslim. Om de hade bott i sina hemländer hade de hamnat på var sin sida av stridigheterna.

Alla de sju flickorna som medverkar i boken bor i Rinkeby. De kommer från olika länder, de talar olika språk, de har olika religion – och de är vänner.

Flickorna bildade en skrivarklubb under ledning av författaren Gunilla Lundgren och beslöt att skriva till Pia i fängelset. Dels ville de visa att de stöder henne i kampen för freden, dels var de nyfikna på hur det är inuti ett svenskt fängelse. Det är delar av denna brev-växling, som finns utgiven i "Fängelsebrev". Pengarna som gruppen tjänar på boken har de tillsammans bestämt att skänka till ett barnhem för barn i krig.

Erni Friholt

.....

**Rawia Morra,
Ghurba**

Lindelöws bokförlag 1996

Ghurba – en bok i tre sviter skriven av en statslös palestinsk kvinna. Ghurba är ett arabiskt ord som betyder främlingskap eller isolering.

Rawia Morra formar dikter i ett reducerat språk, inte ett ord för mycket. Betydelsefulla bilder i enkla verser:

*Spelar det någon roll / om orden
är tomma / när köttet sjunger / om
den frivilliga / utplåningen?*

Utan bevis av en tidigare existens – kommer man ofta till Sverige, och försöker behärska språket, som väg till livet. Egentligen är språket livet för människor som Rawia Morra.

Man behöver inte många tomma ord när man har förmåga att hitta det riktiga ordet. Hennes närvaro i poesin är säker och nödvändig, vågar jag påstå.

Saida Malkoc-Trnka

.....

**Ulla och Olof Siljeholm,
Resenärer i långkjol
Carlssons 1996**

"Att leva är för mig detsamma som att vara på resande fot." Så skrev Alexandra David-Néel 1923, strax innan hon – förklädd som tiggerska – begav sig in i Tibet, mot Lhasa, den förbjudna staden. Hon var 52 år och året var 1923. Denna enastående fotvandring har hon skrivit om i En parisiskas resa till Lhasa, en minst sagt spännande roman. Alexandra finns nu med bland *Resenärer i Långkjol* i Ulla och Olof Siljeholms välskrivna bok med samma namn.

Resenärer i långkjol behandlar 13 originella resande kvinnor – svenska, engelska, franska – främst under 1800-talet. Här finns bra karakteristiker och bakgrundsanalyser, som jag inte sett någon annanstans i rese-litteratur av detta slaget.

Och vilka kvinnor! Redan då fanns det påfallande många kvinnor som begav sig ut på långa, farofyllda resor ... Och varför reste de? Ja – för att hävda sig, för utmaningens skull, på flykt från tristess och konventioner, i något särskilt "kall".

Fredrika Bremer var en idealisk resenär – hon gjorde årlånga resor på 1850-talet. Hon besökte fabriker, slavplantager

och presidenter. Hon iakttog, tecknade och utvecklade sitt sociala engagemang. Resan var en "utbildning" – puppan blev en fjäril.

"Ökensvalan" Jane Digby fann kärleken i ett beduintält i Syrien.

Vem minns i dag Flora Tristan? Hon levde ett kort men intensivt liv, 1803-44. Flora Tristan var intelligent, vacker och eldsjäl, mycket radikal – en kvinnlig Marx, före Marx ...

Några små invändningar mot denna trivsamma bok: jag saknar bilder och kartor. Å andra sidan finns både ordförklaringar och en lagom lång litteraturlista.

Jag kan inte tänka mig ett mera trivsamt sällskap än *Resenärer i långkjol* i höstmörkret!

Kerstin Sandgren

.....

**Suzanne Brøgger,
Lejonspår
Norstedts 1996**

Den som är nyfiken på Suzanne Brøggers essäistik kan läsa *Lejonspår* istället för att läsa de fem volymer från 1974 med *Fråls oss från kärleken* till *Kvåve* 1991 som texterna är hämtade ur; bara en i samlingen är nyskriven.

Här finns flera av texterna som gjorde henne till den fria kärlekens gudinna på 70-talet, och de senare som gjorde en del av hennes läsare besvikna och ansågs vara författarens självmord.

Men hon lät sig inte nedslås, utan fortsatte gå sin egen väg. I *Lejonspår* finns Brøggers filosofiska betraktelser och humoristiska berättelser i en spännande blandning.

Lotta Wide

Korsord

Koppla av med korsordet och du kan vinna en prenumeration på Vi Mänkor, eller Gunnel Atlestams bok Arbete, Bröd, Fred – Historien om internationella kvinnodagen. Skicka lösningen till Vi Mänkor, Linnégatan 21, 413 04 Göteborg, senast 15 februari. Ange också om du vill ha prenumeration eller bok. Lycka till!

VÄGRÄT

1. Världsträdet Yggdrasil
4. Kvinnoförbund
7. Hårt vatten
8. Upphöjd
9. Irländsk författarinna, förnamnet
10. Min
12. Aktuell tid
16. Delikatess
21. Odödlig
22. Namn på flicka och förlist fartyg
23. Utförsäljning
24. Töckens
25. Viktigt brev
26. Inuti
27. Läkekonstens gudinna i nordisk mytologi
28. Spel med knuff
29. Rysk flod
31. Leder till politikerförakt
32. Kort stycke
33. Arbetsmarknadsutbildning
35. I sjö
36. Svordom
38. Islamisk ledare
39. Kvinnlig
43. Lena Robertson
44. Kort volymmått
45. Inte
46. Svängt om
48. Anonym förening
49. Lussebullen
51. Tysk flod
53. Blir brun
54. Vas
57. Här torkas säd
58. Bassäng
59. Sandmarken
60. Rebeller i Zaire

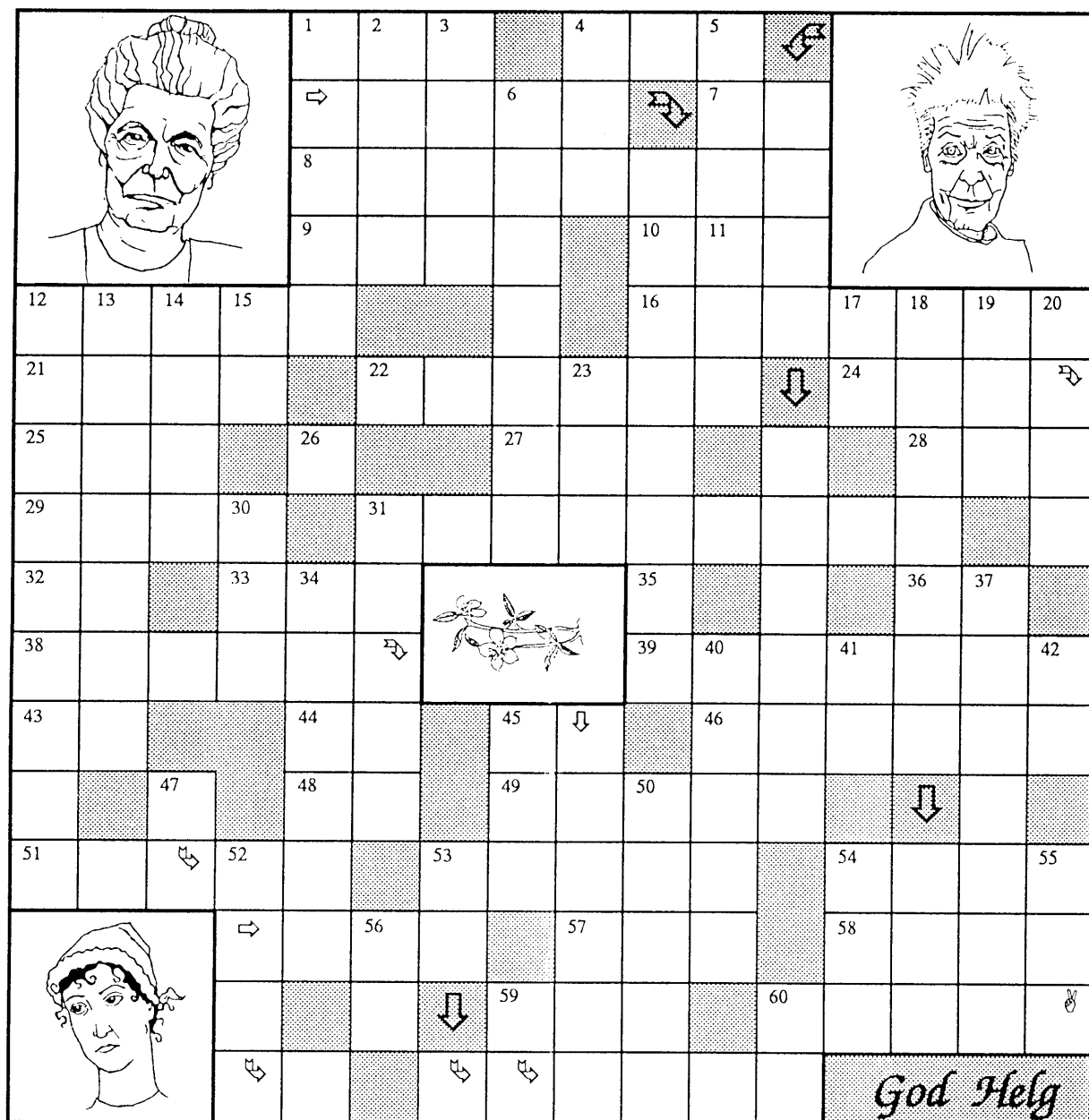
LODRÄT

1. Världsdal
2. Ej obemärkt
3. Sjuklig
4. Sjukrum
5. Tidskrift
6. Bårdornament
11. Irländsk organisation
12. Aktuellt verk av författarinnan ovan
13. Inledning
14. Tycka om
15. Före unionen
17. Chef
18. Aktuellt verk (se bilden!)
19. Värmer
20. Förkortad engelsk högtid
23. Torkhus
26. Efter h
30. Bekväm
31. Religiös ledare
34. Hjälpverb
35. Sist
37. Bestämning
40. Ge ut
41. Ej ut
42. Bibeldel
45. Genljud, miljö
47. Värdelös
50. Helig
52. Åda
53. Betrakta
54. Världspostunionen
55. Pojknamn
56. Obegagnad
59. Den dricks till jul
60. På tunisisk bil

Rätt svar i förra numrets tävling är:

1. Edith Södergran (C)
2. Selma Lagerlöf (H)
3. Drottning Kristina (G)
4. Rebecca West (F)
5. Karen Blixen (A)
6. Germaine Geer (E)
7. Simone de Beauvoir (B)
8. Margret Thatcher (D)

Korsord



Korsord: Madeleine Bergmark
Illustrationer: Jon Bergmark

JULGODIS

Visst är det trevligt pyssel inför julen att koka knäck och kola. Godis är också trevligt att ge bort till jul. Fint förpackat i cellofan och sidenband blir det en uppskattad present.

Här följer ett par kolarecept, som uppskattas mycket i vår familj och även av våra vänner.

Först några goda råd om knäck-och kolakokning:

- * Använd tjockbottnad kastrull
- * Massan skall bubbelkoka hela tiden, ha inte starkare värme än nödvändigt – sockret kan lätt bränna vid och kolan smaka bränt. Passa noga hela tiden.
- * Rör i massan under uppkokning och tills sockret smält. Rör sedan någon gång då och då, men inte hela tiden.
- * Ibland anges koktid i recepten, men det går inte alltid att rätta sig efter, utan det beror på hur häftigt det kokar + val av kastrull. I en vid kastrull blir i regel kolan klar fortare än i en smalare.
- * Gör kulprovet: häll lite av smeten i en kopp med kallt vatten – kan massan formas till en kula är den klar.
- * Om du vill koka mycket kola – koka i omgångar, dubbla ej satsen.
- * Förvara kolan kallt.

FRANSK KOLA

350 g socker
2 msk glykos (köp på apotek)

3 msk kakao
2 1/4 dl mjölk
1 tsk sirap
180 g smör (el. margarin)
2 1/4 dl vispgrädde
1 1/2 msk vaniljsocker

Socket, glykos, kakao, mjölk, sirap och en tredjedel av smöret läggs i en tjockbottnad gryta och smältes under omrörning. När massan kokat 5 min. tillsättes nästa tredjedel av smöret. Efter ytterligare 5 minuters kokning tillsättes den sista tredjedelen av smöret + grädden och vaniljsockret. Smeten får nu koka färdigt – kolla med kulprovet. Häll upp på smord/oljad långpanna – storlek ca 20 x 30 cm – låt kallna, skär i bitar och linda in i smörpapper eller dylikt.

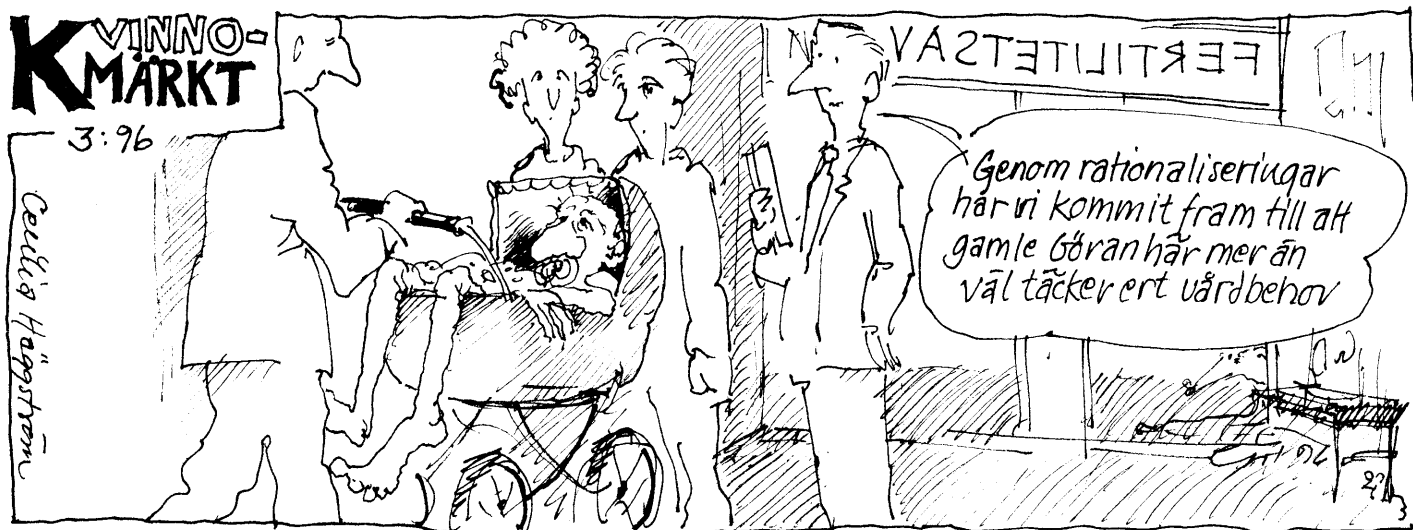
ENGELSK GRÄDDKOLA

3 dl vispgrädde
2 dl socker
1 dl sirap
2 tsk vaniljsocker

Allt blandas i en tjockbottnad vid kastrull. Koka massan kraftigt. Rör då och då. Kolan är färdig då den håller för kulprovet. Häll upp i oljad form – ca 20 x 25 cm. Låt kallna. Skär i bitar och slå in i smörpapper.

Låt er väl smaka i jul!

Gunnel Wide





Svenska Kvinnors Vänsterförbund

SKV är ett partipolitiskt obundet förbund som vill verka för
–fred i hela världen
–fullständig jämställdhet mellan kvinnor och män
–ett samhälle där alla barn kan känna trygghet och har lika värde
–att skydda vår egen tids miljö och framtidens
–solidaritet mellan folken och en värld fri från varje form av politiskt, socialt, ekonomiskt och kulturellt förtryck.

Föreningen har lokalavdelningar över hela landet. För ytterligare information kontakta expeditionen i Göteborg eller Stockholm.

Barnängsgatan 23
116 41 Stockholm
Tel: 08-640 92 05
Tisdag och Torsdag 13.00-15.00

Linnégatan 21
413 04 Göteborg
Tel: 031-14 40 28
Måndag till Fredag 10.00-15.00

Medlemsavgiften är 150 kronor per år
Postgiro: 50 50 95-0
Insamlingskonto till internationella solidaritetsprojekt:
5 13 23-4

RADIKALA GREPP PÅ FÖRBUNDSSTÄMMAN

Forumteater blir ett nytt radikalt grepp för Svenska Kvinnors Vänsterförbund att föra ut sina budskap med. Detta var ett av de beslut som togs på förbundsstämman i Katrineholm en helg i september. Både ideologi och handling diskuterades.

Verksamhetsberättelsen och även den ekonomiska rapporten blev föremål för diskussion. Men allt blev godkänt och styrelsen fick ansvarsfrihet.

Prenumerationspriset för Vi Mänskor har varit samma i flera år, medan t.ex. portokostnaden ökat väsentligt, så vi beslutade att från 1998 höja prenumerationspriset till 150 kr. 1997 förblir priset fortfarande 140 kr. Medlemsavgiften till Förbundet kommer att vara oförändrad, 150 kr om året. Dessutom kan avdelningarna ta ut en extra avgift själva.

De flesta motionerna som togs upp på stämman gällde protester till regeringen. Mot arbetslösheten och den orättvisa fördelningen av resurserna, mot den svenska krigsindustrin, mot Natoanslutning, för att atomkraften skall avvecklas 2010, för kortare arbetsdagar.

Där fanns också motioner om att ordna ett seminarium i Gesunda -97, att satsa på Forumteater, att SKVare skall handla KRAV-märkt, att även skolor och daghem, kommuner och landsting skall handla KRAV-märkt, att SKV söker pengar för att göra internationella seminarier om maten i EU. Målet skall vara att mobilisera Europas kvinnor i

den här frågan. Vidare fanns det motioner om att SKV påminner avdelningarna att det är viktigt att ha möten med handikappvänliga lokaler, att Sveriges regering aktivt arbetar för att få förbud i världen för personminor, och att vi själva verkligen upphör med tillverkning av dessa, att kvinnojourerna får mer statliga pengar, att deltagare i förbundsstyrelsen skall vara från all regioner i landet, även suppleanterna.

Alla dessa motioner blev godkända och antogs. Däremot avslogs motionen om nytt namn på Vi Mänskor liksom den om namnändring på SKV.

Stämmans redaktionskommitté utformade ett brev till regering, med flera, som sedan skickades iväg.

Allt detta hände under lördagen. På kvällen hade vi en fin sammankomst med tal och kultur. Ett fint lotteri hade vi också. Och kökspersonalen gjorde ett fantastiskt arbete.

På söndagen fortsatte vi med val. Det blev inga stora förändringar.

Sedan diskuterades ett par stadgeändringar. Vi skall låta trycka om vårt handlingsprogram.

Så redovisades vår verksamhetsplan för nästa period. Rapporterna från avdelningarna följde därefter.

Vi bestämde att ha ett förbundsstyrelsemöte i Göteborg i början av december.

(Tyvärr blir det inte av, för vi har inga pengar.)

Zaida Hagman

DÅLIGT MED OPTIMISM PÅ KDV-MÖTE I PARIS

– De skjuter inte på oss, men likafullt lever vi i ett krigstillstånd, berättade en sorgsen kvinna från Bulgarien. Inflationen är skyhögt, människorna saknar allt – mat, skor, värme, kläder. Vi i kvinnoförbundet försöker i första hand hjälpa de föräldralösa barnen.

Det franska kvinnoförbundet hade bjudit in systerorganisationer från hela världen till sin kongress i slutet av oktober, och i anslutning hölls dels ett möte med Kvinnors Demokratiska Världsförbunds (KDV:s) europeiska medlemsorganisationer, dels ett stort internationellt möte. Kvinnor från ett sextiotal länder var närvarande, från Japan och Vietnam till Kap Verde och Polisario, från Kuba och Colombia till Norge och Belgien, för att nämna några. Skådespelerskan Vinie Burroughs kom från USA, Aleftina Fedolova från Ryssland. Och alla de nordafrikanska kvinnorna, naturligtvis.

Det hördes inte så många optimistiska tongångar i Paris, tyvärr. Nästan överallt verkar läget ha förvärrats sedan Peking. Feminiseringen av fattigdomen i världen är ett faktum, våldet och köns handeln likaså.

Men kvinnorna kämpar på, försöker att påverka regeringar, bildar nätverk, åtar sig stora uppgifter. Och stämningen är långtifrån dyster när så många starka kvinnor får tillfälle att mötas. Solidaritet, systerskap, glada återseenden och värdefulla nya kontakter, det är KDV för mig.

Aase Bang



Linda från Marocko – en av veteranerna. Bild: Erni Friholt.

GÅR JÄMSTÄLLDHETEN FRAMÅT ELLER BAKÅT?

Arbetsdepartementet kallade till konferensen, Väger till jämställdhet, den 6 november -96. Ulrika Messing öppnade med att säga att det går framåt med jämställdheten på många plan i landet. Trots att många påstår tvärtom.

Hon pekade på de olika departementen. Där pågår stora förändringar och departementscheferna i allmänhet är verkligen intresserade. Så nu när det översta skiktet har startat så kommer det att spridas ner i alla skikt.

Men hon var medveten om att makten och inflytandet för kvinnor fortfarande hade lång väg innan det är jämställt.

Hon upplyste också om att JÄMO fått ytterligare 5 miljoner kronor för sin utökade verksamhet, och att Riksförsäkringsverket fått 3 miljoner för pappaledigupplysning.

Statssekreterare Ingegerd Sahlström som var nästa talare, menade att hon som hållit på i många år och nu äntligen kunde hon se att det var normalt att tala om jämställdhet. Men hon var medveten om att det ännu är ett mycket tunt skal, som lätt spricker. Det kan stå i tidningen att det gäller ungdomar och tjejer, eller allmänhet och kvinnor, eller t.ex. politiker ersatt av kvinna. Vi måste fortfarande vara observanta på orden.

Sedan följde Gunnar Storbjörk som berättade om hur de har det i Växjö kommun. Så följde en rad talare som diskuterade papparollen och pappa-grupperna som numera finns inom de flesta kommuner.

Agneta Stark inledde sin del med att visa en gammal bild av en kvinna som stod vid en tvättbalja. Hon menade att kvinnorna fortfarande får stå med byken den mesta tiden.

Hon menade också att de sociala nedskärningarna gör det värre för kvinnorna, när de inte kan ta ledigt för sjukdom t.ex. Förresten tyckte hon att ordet föräldraledig skulle bytas ut mot föräldraupptagen.

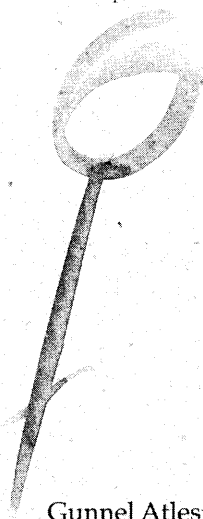
Slutligen Göran Greider som tyckte att vi måste ha ökad klasskamp.

Zaida Hagman

FÖRBERED DIG TILL 8 MARS MED ARBETE, BRÖD, FRED – HISTORIEN OM INTERNATIONELLA KVINNODAGEN

ARBETE, BRÖD, FRED

Historien om 8 mars,
Internationella Kvinnodagen,
klasskamp och kvinnokamp



Gunnel Atlestam

Arbete, Bröd, Fred har varit centrala krav på Internationella Kvinnodagen i 85 år, men det var kravet på rösträtt som är upprinnelsen till att dagen manifesteras i stort sett över hela världen i dag.

Gunnel Atlestam, journalist och redaktör för Vi Mänskor ger en beskrivning av bakgrunden och utvecklingen av kvinnornas kampdag – på gott och ont.

40 kronor exkl. porto. Använd kupongen nedan eller faxa din beställning: 031-14 40 28.

Grattis!

Lene Rosenkvist från Lund vann jakten på prenumeranter och vann en vecka i stugan i Gesunda, Dalarna.

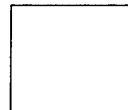
Tack!

Ett jättestort tack till alla som hjälpt oss att fylla i enkäten om Vi Mänskor. Vi har fått många synpunkter och tips som vi arbetar vidare med. Men vi tar gärna emot ännu fler, speciellt på hur vi ska kunna marknadsföra oss.

Bland de som fyllt i enkäten har vi dragit Kerstin Olsson från Råda som vinnare av vår bok Arbete, Bröd, Fred – historien om Internationella kvinnodagen.

Redaktionskommittén

- JA – jag vill gärna prenumerera på Vi Mänskor – pg 90 24 - 1
- ☐ Helår 4 nr 140 kr
 - ☐ Gåvoprenumeration 140 kr
 - ☐ Stödprenumerat 200 kr
 - ☐ Jag vill veta mer om Svenska Kvinnors Vänsterförbund (SKV)
 - ☐ Jag vill bli medlem i Svenska Kvinnors Vänsterförbund (SKV)
 - ☐ Arbete, Bröd, Fred 40 kr exkl porto



Räkning till:

Gåva till:

Namn.....

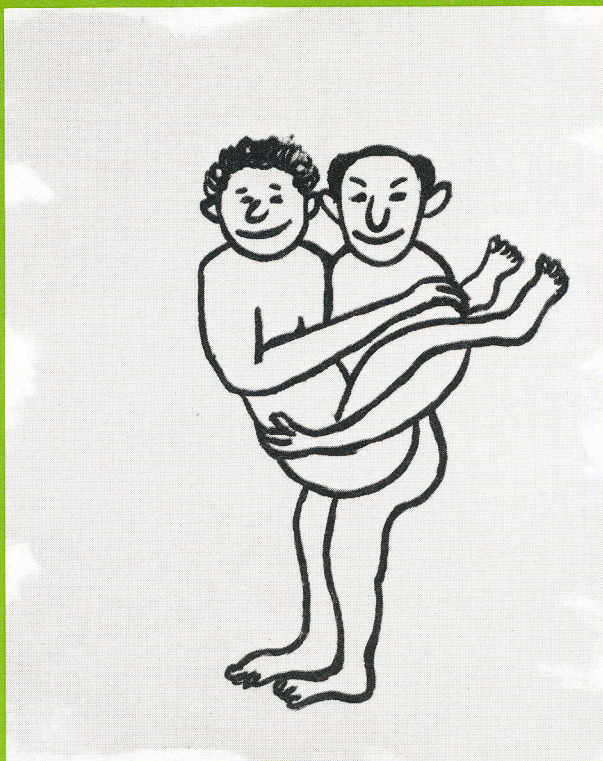
Adress.....

Postadress.....

Telefon.....

Svenska Kvinnors Vänsterförbund
Viktoriahuset
Linnégatan 21
413 04 GÖTEBORG

BEGRÄNSAD
EFTERSÄNDNING
Vid definitiv
eftersändning återsänds
försändelsen med nya
adressen på baksidan
(ej adressidan)



I nästa nummer: Yrken i förvandling

Här hittar du Vi Mänskor:

Göteborg: Alternativ Handel, Anjara, Frölunda Kulturhus, Haga Bokcafé, Pressbutiken, Pusterviksteatern, Röda rummet. Gävle: Alternativboden Lyktan. Jönköping: Bokcaféet i Jönköping, Kalmar: Bokcafé Arbetarkultur. Karlstad: Bokcafé. Lund: Tidskriftsbutiken. Stockholm: Kvinnobokhandeln Medusa. Södertälje: Mediett. Uppsala: Röda Rummet, Uppsala Bokcafé, Wahlbergs Tidningar och Tobaks AB.

Vi Mänskor